

Rudolf Rasch

Duizend brieven over muziek van, aan en rond
Constantijn Huygens

1642 juli-december

Verwijzingen naar deze tekst graag op de volgende manier:
Rudolf Rasch, Duizend brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens: 1642 juli-december
<https://huygens-muziekbrieven.sites.uu.nl/>
Voor opmerkingen, suggesties, aanvullingen en correcties: r.a.rasch@uu.nl
© Rudolf Rasch, Utrecht/Houten, 2019
15 februari 2019

[CONSTANTIJN HUYGENS (BODBERG)]

AAN JOAN ALBERT BAN [HAARLEM]

2 JULI 1642

3044

Antwoord op Bans brief van 27 mei 1642 (3003).

Samenvatting: Huygens dankt Ban voor de toezending van de inhoudsopgave van diens ‘Zangh-bericht,’ in het Nederlands. Hij vraagt Ban om een Latijnse versie. Tevens stelt hij voor dat Ban een glossarium van zijn Nederlandse termen in het boek opneemt. Ook vraagt hij naar de volledige Nederlandse tekst van Bans ‘Zangh-bericht.’

Bijlage: kruik Rijnwijn.

Door Ban beantwoord op 21 juli 1642 (3067).

Primaire bronnen: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIV, nr. 334, fol. 409r: ontwerp (autograaf).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLV, nr. 334, fol. 119rv: later afschrift (Constantijn [V] Huygens).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 3044, pp. 305-306: onvolledig (<Sed si totam ... versionem expectabo>, <Cognato Vromio ... liberare negligat>), rest samengevat.

Namen: Frederik Hendrik; Hugo Grotius; Daniël Heinsius; Simon Stevin; Cornelis Hendrikszoon Vroom.

Titels: ‘Zangh-bericht’ (Ban, in voorbereiding); *Grollæ obsidio* (Grotius 1629); *Rerum ad Sylvam-Ducis ... gestarum historia* (Heinsius 1631); *Wiskonstighe ghedachtenissen* (Stevin 1605-1608).

Glossarium: musicus (muzikaal).

Transcriptie

Bannio.

Vir amplissime,

Qui tuus candor est atque humanitas, non ambiges me verum dicere, cum in procinctu stantem, affirmabo per ingentem occupationum molem nequissime quod nunc facio, sensu spirituque sedato, gratiam referre, quam pro indice opusculi musici prodromo hactenus debeo, maximam et singularem. Sanè perjucundum fuit in antecessum scire, quibus me quantisque ferculis | 119v | excepturus sis, sed, si totam mihi Batavam libertatem indulges, patere rogari, ut, quæ vernaculo sermone capita recensuisti, nunc etiam Latino referas, qualia, ni fallor, in archetypo habebas. Dignus eruditione tuâ atque incomparabili solertiâ conatus est, patrii sermonis ubertatem asserere, quâ illum hactenus vix usurpavimus, nisi exoticæ barbariei ineptissimâ, quia ne quidem necessariâ, mixturâ. At verò dum tyronem me habes novæ atque inauditæ disciplinæ, prona mihi et aperta artis vocabula in limine sisti postulo, indiculo, si placet, operi prævio, quales in re militari hodiernâ Grotius Heinsiusque Latinos, ¹Stevinus Belgicos in mathematicâ non semel præmisere. Lemmatum interim vernaculorum integram, ubi commodum erit, versionem expectabo. Quam cum ad manum esse, ut dicebam, Harlemi viderim, audacius priori beneficio subjungi peto.

Vini Rhenani, adultioris et nunc de gente Flaviâ, quali te delectari fassus es, cadulum, unâ cum hisce ²literis è penu meo ³transmittendum, quæso te gratum et acceptum habeas ab amicâ manu. Conducet renovandæ non nunquam memoriæ nostri sæpius diluendæ qui effræni libertate frequentibus molestiis quotidie graves sumus. Vale, vir præstantissime, et me ama. Bodbergæ in Castris, postridie Calendas Quintiles MDCXLII.

Integerrimo affectu tuus
[etc.]

1. KA XLV: <Stevinus>.

2. KA XLV: <literis> ontbreekt.

3. KA XLV: <trasmittendum>.

Cognato Vromio mirum est quid acciderit, quod fidem Principi de picturæ adumbratiunculâ Harlemi datam hæctenus liberare negligat.

Vertaling

Aan Ban.

Edele heer,

Gezien uw hoffelijkheid en begrip zult u wel niet betwijfelen dat ik de waarheid spreek als ik u verzeker dat ik, ten strijde aangegord, door de grote last van bezigheden niet eerder heb kunnen doen wat ik nu doe, namelijk, nu mijn zinnen tot rust zijn gekomen, u dank te zeggen voor de inhoudsopgave van uw verhandeling over muziek, die als een voorbode daarvan tot mij is gekomen, en wel veel en bijzondere dank. Weliswaar was het heel plezierig vooraf te weten met welke en met hoeveel gerechten u mij zult onthalen, maar, als u mij ten volle uw Hollandse beschaving gunt, sta mij dan toe te vragen dat u mij, nadat u mij de hoofdstukkenlijst al in de eigen taal hebt toegestuurd, die mij nu ook in het Latijn zendt, welke versie u, als ik mij niet vergis, als voorbeeld had. Uw streven om de rijkdom van de eigen taal te benutten, waarvan we tot nu toe nauwelijks anders gebruik hebben gemaakt dan in een mengsel van exotische barbarij, omdat dat niet anders scheen te kunnen, is uw kennis en grote werkkraft waardig. Maar omdat u mij als leerling hebt in deze nieuwe wetenschap, vraag ik u of die technische termen duidelijk aan het begin kunnen worden opgesomd, in een tabel als u dat wilt, voorafgaand aan het werk, zoals [Hugo] ⁴Grotius en [Daniël] ⁵Heinsius in hun Latijnse boeken over militaire zaken en [Simon] Stevin in zijn Nederlandse ⁶boeken over wiskunde dat meermalen hebben gedaan. Ondertussen wacht ik op een complete versie van de Nederlandse paragrafen, als het u eens zal schikken. Aangezien ik in ⁷Haarlem heb gezien dat u er al een eind mee was gevorderd, zoals ik al zei, vraag ik u met des te meer kracht dit aan de eerste gunst toe te voegen.

Ik vraag u een kruik rijnwijn, overspelig en nu van de Flavische stam, waarvan u hebt gezegd dat u er veel van houdt, die met deze brief uit mijn mondvoorraad aan u wordt gezonden, in dank te aanvaarden uit een vriendenhand. Die kruik kan ertoe leiden dat onze geest, die vaker moet worden bespoeld, vernieuwd wordt, omdat wij dagelijks bezwaard worden door tal van zorgen in een tomeloze veelheid. Vaarwel, edele heer, en denk aan mij. In het kamp te Bodberg, 2 juli 1642.

Geheel en al de uwe,
[enz.]

Merkwaardig is het wat uw verwant [Cornelis Hendrikszoon] Vroom is overkomen, omdat hij de belofte te Haarlem aan de ⁸prins gegeven over de schets van het schilderij nog niet is nagekomen.

4. Hugo Grotius, *Grollæ obsidio cum annexis anni MDCXXVII* (Amsterdam 1629)

5. Daniël Heinsius, *Rerum ad Sylvam-Ducis atque alibi in Belgio aut à Belgis anno MDCXXIX gestarum historia* (Leiden 1631)

6. Simon Stevin, *Wiskonstighe ghedachtenissen* (Leiden 1605-1608).

7. Huygens had de nacht van 19-20 mei te Haarlem doorgebracht, op weg naar Amsterdam (voor de intocht van Maria Henriëtta Stuart) en kan ook op de terugweg op 23 mei Haarlem hebben aangedaan. Bij één van deze twee gelegenheden, waarschijnlijk de eerste, zal hij Ban hebben bezocht.

8. Frederik Hendrik.

JACOB VAN DER BURGH (LUIK)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (BODBERG)]
5 JULI 1642
3047

Samenvatting: Van der Burgh bericht Huygens over de toestand in Luik, met name over het bekrompen katholicisme.

Door Huygens ontvangen op 9 juli 1642 en beantwoord op 10 juli 1642 (Worp 3, nr. 3053, pp. 309-310).

Primaire bron Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x33cm, ab | -; autograaf).

Vroegere uitgaven: Vloten 1860, p. 230: onvolledig (<Deze stad ... Lieven Heer kercken>).

— Jonckbloet 1882, p. CLXI: onvolledig (<Het land ... Lieven Heer kercken>).

— Worp 3, nr. 3047, pp. 307-308: onvolledig (<Dese stad ... Lieven Heer kercken>), rest samengevat.

Namen: Jan Janszoon Calckman; Jacob van Campen; René Descartes; Frederik Hendrik; Constantijn Huygens.

Plaatsen: Den Haag; Maastricht.

Titels: *Super flumina Babylonis* (Psalm 136).

Glossarium: musyck (muziek); singen (zingen).

Transcriptie

¹Mijn Heer,

Op mijn vertreck uyt Den Haghe heeft mij S.H^l. een saek in last gegeven die cijffer vereyschte, dewelcke ik ten dien opsichte aen U.E. op den 18^{en} des vergangen maents van Maestricht heb gesonden. Of dies ontfanghen zij, daer ben ick in becommert. Versoeck dienstelijck daer eenich bericht van te moghen hebben, hoewel ick tot noch toe van de saeck selfs, noch iets dat daer nae ruyckt, niet heb vernomen. Ick schrijve dese reyse niet aen S.H^l. omme deselve met geene beuselingen te quellen.

Dese stad is schrael van tijdinghen, 't welck ick my heel anders had ingebeeld. Het land is schoon, maar als men 't volck aensiet, 't is of de duyvel int paradijs logeerde, daer een eerlijk man wilbraed verstreckt. Berghen, bomen, fonteinen sijn aengenaem, maer s'en spreekken, of derven niet spreekken, omdat ze zien met wat volck dat se te doen hebben. Terwijl d'er de Suylecoms, de Descartessen, de Campens | b | en sulck slach van tulpen niet wel willen opcomen, so gevalt mij den hof niet. Het land is so vol Roomsche Kalekmans, dat d'andere niet connen wasschen. En al hoor ick hier noch so veel Walsche en valsche musyck, so sing ick niet dan *Super flumina Babilonis* in mijnselven, en herdencke, sou de heer Van Suilecom noch wel geheughen aen

Sijn Ed^{ts} onderdanighe en getrouwe dienaar
J. van der Burgh.

Uyt Luyck, daer de Duyvel ruym so veel cappellen gebouwt heeft als Onse Lieven Heer kercken, den 5^{en} July 1642.

Vertaling

Mijnheer,

Bij mijn vertrek uit Den Haag heeft Zijne ²Hoogheid mij een zaak opgedragen die geheimschrift vereiste, waarover ik u op 18 juni jl. uit Maastricht heb ³geschreven. Ik zou graag weten, of die brief aangekomen is. Ik

¹ Ontvangstnotitie van Huygens: <R 9 Julii 1642>.

² Frederik Hendrik.

³ Van der Burgh aan Huygens, 18 juni 1642 (Worp 3, nr. 3030, p. 298).

verzoek u daarvan bericht te mogen hebben, hoewel ik van de zaak zelf niets heb vernomen, noch iets dat daar zelfs alleen maar naar ruikt. Ik schrijf dit maal niet aan Zijn Hoogheid, om hem niet met beuzelarijen lastig te vallen.

In deze ⁴stad is weinig nieuws, wat ik mij anders had voorgesteld. Het land is mooi, maar als men het volk bekijkt, is het alsof de duivel in het paradijs logeert, waar een eerlijk man wildbraad opdient. ⁵Bergen, bomen en fonteinen zijn aangenaam, maar ze spreken niet of durven niet te spreken, omdat ze in de gaten hebben met wat voor volk ze te doen hebben. Omdat de ⁶Zuilekoms, de Descartessen, de Van Campens en dergelijke soorten tulpen niet goed willen groeien, bevalt de hof mij niet. Het land is zo vol Roomse Calckmans, dat de anderen niet kunnen groeien. En al hoor ik nog zo veel Waalse en valse muziek, in mijzelf zing ik slechts ⁷*Super flumina Babylonis*, en vraag mij af, of u nog wel eens denkt aan

uw onderdanige en getrouwe dienaar
Jacob van der Burgh.

Te Luik, waar de Duivel ruimschoots zo veel kapellen heeft gebouwd als Onze Lieve Heer kerken, 5 juli 1642.

⁴ Luik.

⁵ Vermoedelijk zijn de inwoners van Luik hier bedoeld.

⁶ Overdrachtelijk bedoeld.

⁷ Psalm 136 uit de Vulgaat. Zeker overdrachtelijk bedoeld.

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [BODBERG]
21 JULI 1642
3067

Antwoord op Huygens brief van 2 juli 1642 (3044).

Samenvatting: Ban bedankt Huygens omstandig voor de fles rijnwijn. Zijn muziek wordt gedrukt; hij werkt aan zijn inleidende verhandeling over de muziek. Hij stuurt een hoofdstukkenlijst in het Latijn van zijn grote werk.

Bijlage: ‘Index capitum libelli vernaculi de musicâ’ (Ban 1642).

Door Huygens ontvangen op 25 juli 1642. Ban schreef opnieuw op 30 juli 1642 (3085).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31 cm, ab | d; apograaf) en bijlage.

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 23, p. CXXI: brief onvolledig (<Imprimitur mea musica>, <Desidero aliquot ... musicos reddam>); zonder bijlage.

— Worp 3, nr. 3067, pp. 315-316: brief onvolledig (<Imprimitur mea ... in dies augeturque>), rest samengevat, zonder bijlage.

Namen: Apollo; Martialis; Ovidius; Pieter Post; Cornelis Hendrikszoon Vroom.

Titels: ‘Zangh-bericht’ [I] (Ban); *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Glossarium Brief: cadentia (cadens); cantor (zanger); circulus musicus (toonsoort); concentus (samenklank); gradus (stap); musica (muziek); musicus (muzikaal); philomusus (muziekkliefhebber); saltus (sprong); vox solitaria (onbegeleide vocale partij).

Glossarium Bijlage: basis continua (basso continuo); basis generalis (basso continuo); cadentia (cadens); cantus (sopraanstem); circulus (toonsoort); compositio (muziekstuk); concentus (samenklank); concinere (samenzingen); consonantia (consonant); consonantia imperfecta (onvolmaakte consonant); consonantia perfecta (volmaakte consonant); consonare (consoneren); dissonantia (dissonant); duratio (tijdsduur); fuga (imitatie); gradus (musicus) (toonstap); instrumentum (muziekinstrument); intervallum (interval); mensura (maatsoort); modulamentum (melodie); monochordon (monochord); musica (muziek); musica instrumentalis (instrumentale muziek); musica vocalis (vocale muziek); musicus (muzikaal); musurgia (muziekloor); numerus (ritme); saltus musicus (sprong); sonitus (toon); tempus æquale (tweedelige maatsoort); tempus inæquale (driedelige maatsoort); vox (stem); vox solitaria (onbegeleide vocale partij).

Transcriptie

C. Hugenio, Domino in Zuylichem.

¹ ²Vir nobilissime et Mæcenas optime,

Nimium defers tenuitati meæ, cum verbis et rebus te ipsum apud me effundis et quasi prodigis. Satis erat clienti tuus favor, tam liberalis quam candidus, et vel eo ipso maximè commendatus gratusque, quod me additis calcaribus, per ista musices culmina, quæ inaccessa videbantur antehac, facilius transtulerit atque in ima illius penetralia deduxerit. Ingenuè enim fateor nunquam tantum studii in hac palæstrâ collocassem, nisi me tua humanitas animasset candorque toties instigasset. Videor mihi nunc post multos labores in tripode Apollineo subsidere atque ex illo loqui posse oracula musica, tam ea quæ theoriam meam, quam quæ praxim attinent. Hoc tuo in me affectui clam dictum volo, ut promptitudinem meam simulatque voluptatem tibi serviendi in rebus musicis perspectissimas habeas. Accedit autem et liquor ille Rhenanus amplissimo cado transmissus annosus, imo lustricus et lustralis de gente Flaviâ, ut ais, Muisis et Apollini litandus. Quo me delectari facilius credidisti cum imprudenti, at candido animo forte bonum excidit verbum, quod amicorum gratiæ mens

¹ Ontvangstnotitie van Huygens: <R 25 Julii 1642>.

² Links onderaan de bladzijde, in Ban's hand: ‘C. Hugenio, Domino in Zuylichem.’

obsequiosa semotis arbitris dictitando destinat, at lingua, mentem hilariter præcurrrens, studiosa profatur. Ut ut est, quod servo suo dominus præstat beneficium gratissimum esse non nequit. At gratiam domino servus reddere nequit verum illam semper debet. Debeo itaque meipsum tibi. Sed liceat ad momentum esse libertinum et liberè loqui. Cum itaque sic placet et me immerentem honorare velis memoriæ tuæ suavissimæ iterandæ, hoc studiosè dabo inter amicos tibi notos, ut (si necesse sit) fœcundi calices faciant me disertiozem in iis quæ desideras explicandis. Nam et ingenio studioso jocus interdum debetur, quo ad seria magis incalescat. Huc illa poëtarum proverbialia: ³‘Agitante calescimus illo.’ Item: ⁴‘Possum nil ego sobrius, bibenti occurrunt mihi quindecim poëtæ.’ Jucundissima est igitur studioso mœcenatis memoria, etiam melioris notæ haustu refricata; quod gratæ mentis argumentum esse nullus dubita. Sed ad rem musicam venio.

Imprimitur musica mea, sed ut clarius distinctiusque aures mentesque omnium subeat, specialem quandam illius interpretationem addendam censeo. Tantisper quiescere videtur tractatus tibi destinatus, sed crescit in dies augeturque. Nam instructio quam nunc scribo philomosis cantoribusque argumentum illius prosequitur. In enchiridio isto quædam sunt quæ facile et nullo negotio ex tempore scribere valeo; quædam meditatione egent, ut conceptum animi mei clarè, hoc est, ad captum philomusi exprimam. Exempli caussâ cum de circulis musicis agendum erit capite 20, eorundem gradus et saltus in voce solitariâ explicandi sunt, cadentiæ in concentu, utriusque rei addenda est propria potestas flexanima. Negotium non ita facile est | b | ut majores putarunt. Circulus enim quasi Ò F6, 8, J`H est, cujus difficilior est imaginatio ad motum et quasi nec per somnium quidem possibilis. Mihi res evidentissima est, nam ex prælibatis capite 9 et 10, 11, 12 et 13 consecutaria est.

Habes hic indiculum Latinum vernaculo respondentam; nomenclatorem porrò omnium vocabulorum vernaculorum tibi specialiter conficiam, sed inter relegenda ea quæ scripsi et prosequenda quæ restant scribenda.

Quæ mandaveras ad Vromium cognatum, executus sum, sed Postii error fuit hæc cunctatio, ab eodem ad iteratam tuam rescriptionem restricta, ut ille mihi fassus est.

Desidero aliquot versus Anglicanos ut musicos reddam, quos ex oportunitate transmittere digneris rogo. Interea dabo operam ut conatus meos videas absolutos et aliis rebus tibi placitis me totum impendam. Vale et patrocinare perge. Harlemi, XII Kalendas Sextiles MDCXLII.

⁵Tuus servus
Jo. Alb. Bannius, 1642.

Bijlage

Index capitum libelli vernaculi de musicâ.

- Cap. 1. Quid sit scientia et ars musica, et quod sit illius objectum.
- Cap. 2. De caussis sonituum (physicâ et mathematicâ itemque de elementis musicis) in monochordo explorandis.
- Cap. 3. Descriptio monochordi.
- Cap. 4. De differentiis sonituum musicorum, seu de eorum excessibus inter se, unde nascuntur intervalla.
- Cap. 5. Quæ minora intervalla in majoribus contineantur.
- Cap. 6. De systemate musico et coordinatione graduum musicorum ad usum vocis et instrumentorum.
- Cap. 7. De effectu seu usu intervallorum in genere ad movendam imaginationem per sensum auditus.
- Cap. 8. De effectu et usu sonituum in specie et primo de potestate intervallorum in voce solitariâ.
- Cap. 9. De gradibus musicis et eorum potestate.
- Cap. 10. De saltibus musicis et eorum potestate.
- Cap. 11. De speciebus saltuum musicorum et de singularum specierum potestate in vocis intensione et remissione. | b |

³. Ovidius, *Fasti*, VI, 5.

⁴. Martialis, *Epigrammata*, XI, 6, 12-13.

⁵. Kwalificatie en ondertekening autograaf.

- Cap. 12. De divisione musicæ singulorum intervallorum in alia minora et quomodo consonantiæ perfectæ distinguantur ab imperfectis.
- Cap. 13. De potestate consonantiarum, seu intervallorum et vocum consonantium in concentu.
- Cap. 14. De potestate vocum dissonantium in concentu.
- Cap. 15. Quomodo passiones inter se convenient et differant, et quomodo imaginatio moveatur et inde alteretur animus.
- Cap. 16. Quæ intervalla in cantu et concentu singulis passionibus et animi affectibus serviant ad movendam imaginationem.
- Cap. 17. De duratione et mensurâ sonituum; hoc est, de tempore et numero sonituum constituendis. Et prius de tempore æquali ejusque numero constituendo.
- Cap. 18. De mensurâ temporis inæqualis ejusque speciebus ac singulorum specierum numeris constituendis.
- Cap. 19. Quid sit primum movens musicum.
- Cap. 20. De duodecim circulis musicis et eorum proprietatibus ad animi affectus concitandos. Et quod eorum natura sit in varietate et ordine intervallorum, itemque locis propriis cadentiarum musicarum designatis.
- Cap. 21. An duodecim circuli sufficiant ad omnes affectiones exprimendas. | c |
- Cap. 22. De modulamento musico vocis solitariæ et concentus plurium vocum.
- Cap. 23. De concentu et regulis musurgiæ.
- Cap. 24. De fugis seu consequentiis vocum concinentium, et de cadentiis formandis.
- Cap. 25. De musicâ vocali significativâ ejusque compositione et accentuum pronuntiatione et verborum energiâ exprimendâ.
- Cap. 26. De distinctione periodorum musicorum ad comma, colon, punctum, interrogationem, exclamationem, etc.
- Cap. 27. De musicâ instrumentali et instrumentorum proprietatibus observandis.
- Cap. 28. In quo perfectio musices consistat.
- Cap. 29. Quæ sit trutina compositione musicæ.
- Cap. 30. De basi continuâ et generali ejusque usu in variis instrumentis.
- Cap. 31. Conclusio opusculi.

Vertaling

Aan Constantijn Huygens, heer van Zuilichem.

Edele heer en beschermer,

U doet mijn geringe kunnen teveel eer aan wanneer u met woorden en dingen uzelf over mij uitstrooit en mij als het ware verwent. Voor uw dienaar was uw gunst voldoende, even vrijgevig als oprecht, en vanuit zichzelf al ten zeerste aanbevolen en gewaardeerd, omdat die mij, met andere aansporingen, gemakkelijk over de hoogste toppen der muziek heeft gebracht, die tevoren onneembaar schenen en mij zelfs tot het doordringen daarvan heeft gebracht. Ik beken eerlijk dat ik nimmer zoveel ijver op dit gebied zou hebben betoond, als niet uw belangstelling mij had bezielde en uw oprechtheid mij dagelijks had aangespoord. Het komt mij voor dat ik na zoveel inspanning op de Apollinische drievoet mag plaatsnemen en vandaar mijn muzikale orakels mag uitspreken, zowel die welke mijn theorie als die welke de praktijk betreffen. Vanwege uw waardering voor mij wil ik dit *sub rosâ* gezegd hebben, opdat mijn onmiddellijke bereidheid en wens om u te dienen in muzikale werken u volstrekt duidelijk zijn. Daar komt ook nog die hoogbejaarde Rijnlandse vloeistof bij, in een goedgevulde kruik aan mij toegezonden, ja als een zoenoffer van de Flavische stam, zoals u zegt, om aan de muzen en Apollo te offeren. U hebt des te gemakkelijker geloofd dat dat mij zou bevallen, toen u tegen de niets vermoedende, maar oprechte geest toevallig de goede opmerking ⁶maakte, die een geest gericht op de dank van vrienden bestemt om te worden gemaakt tegen verre getuigen, maar die de ijverige tong, die

⁶ Wellicht een verwijzing naar de veronderstelde ontmoeting met Huygens op 19-20 of 23 mei 1642 te Haarlem.

onbekommerd vooruitloopt op de geest, uitspreekt. Hoe het ook zij, het kan niet anders zijn dan dat de heer zijn knecht een zeer gewaardeerde gunst bewijst. Maar de knecht kan de heer niet de dank betuigen, die hij toch altijd verschuldigd is. Ik ben u daarom persoonlijk iets verschuldigd. Maar moge het toegestaan zijn vrijuit te spreken. Wanneer het u aldus heeft behaagd mij onverdiend te eren met een herinnering aan u, die levendig moet worden gehouden, zal ik die plichtsgetrouw onder vrienden (u bekend) verdelen, opdat (als het nodig is) de gevulde glazen mij een betere schrijver zullen doen zijn met betrekking tot dat wat u door mij uitgelegd wilt zien. Want ook de scherts is soms van belang voor de ernstige studie, die daardoor beter opwarmt voor serieuze zaken. Vandaar de spreekwoorden van de ⁷dichters: ⁸‘Door diens aansporingen worden wij warm.’ En: ⁹‘Nuchter kan ik niets, al drinkende schieten vijftien dichters mij te binnen.’ Het meest verheugende is daarom voor deze ijverige persoon de herinnering aan zijn Mæcenas, weer versterkt door een dronk van betere kwaliteit; niemand mag betwijfelen dat deze tot dankbaarheid strekt. Maar ik kom tot de zaak van de muziek.

Mijn ¹⁰muziek wordt gedrukt. Maar om die beter tot de oren en de geest van een ieder te laten doordringen, vind ik het noodzakelijk een speciale tekst over de interpretatie daarvan toe te voegen. Het lijkt alsof de voor u bestemde verhandeling dan geen voortgang meer maakt, maar die groeit en wordt met de dag groter. Want de instructie die ik nu schrijf voor de kunstminnaars en de zangers volgt de redenering van de verhandeling die voor u is bestemd. In die handleiding zijn er zaken die ik gemakkelijk en zonder moeite direct kan neerschrijven; sommige behoeven overdenking, opdat ik mijn ideeën helder, dat wil zeggen voor de kunstminnaar begrijpelijk uitdruk. Bijvoorbeeld, wanneer ik in hoofdstuk 20 over de toonladders zal spreken, moeten de stappen en sprongen van die toonladders in de eenstemmige melodie worden uitgelegd, de cadensen in de samenklank, en aan die twee zaken moet de juiste zielroerende kracht worden toegevoegd. De behandeling daarvan is niet zo gemakkelijk als onze voorgangers hebben gemeend. De toonsoort is immers als ¹het geraamte,¹ dat nogal moeilijk voor te stellen is in beweging en zelfs vrijwel onmogelijk als men droomt. Mij is dit volkomen duidelijk, want alles is afgeleid uit de voorafgaande hoofdstukken 9, 10, 11, 12 en 13.

Hier hebt u een Latijnse inhoudsopgave, overeenkomstig de Nederlandse. Ik zal voor u een speciaal glossarium van alle Nederlandse termen maken, maar tussen het herlezen van wat ik heb geschreven en het verder werken aan wat nog over is om te worden opgeschreven.

De boodschap voor mijn verwant [Cornelis Hendrikszoon] Vroom heb ik aan hem doorgegeven. Maar de vertraging was door een vergissing van [de heer Pieter] Post, door ¹¹hem volgehouden tegen uw herhaaldelijk bevel in, zoals ¹²hij mij heeft gezegd.

Ik zou wat Engelse verzen willen ¹³hebben om op muziek te zetten; ik vraag u of u zo goed wilt zijn ze bij gelegenheid op te sturen. Intussen zet ik mij in opdat u mijn werk voltooid ziet en ik mij geheel wijd aan de andere zaken die tot uw genoegen zijn. Vaarwel en blijf mij beschermen. Haarlem, 21 juli 1642.

Uw dienaar
Joan Albert Ban, 1642.

Bijlage

Lijst van hoofdstukken van het Nederlandstalige boek over muziek.

1. Wat de wetenschap en de kunst van de muziek is, en wat het onderwerp daarvan is.
2. Over de oorzaken van de geluiden (natuur- en wiskundig, en ook over de elementen van de muziek), te onderzoeken op het monochord.
3. Beschrijving van het monochord.

⁷. Ovidius en Martialis.

⁸. Ovidius, *Fasti*, VI, 5.

⁹. Martialis, *Epigrammata*, XI, 6, 12-13.

¹⁰. Joan Albert Ban, *Zangh-bloemzel* (Amsterdam 1642).

¹¹. Post.

¹². Vroom.

¹³. Dit is een herhaling van het verzoek gedaan in Bans brief aan Huygens van 27 mei 1642 (3003).

4. De verschillen tussen muzikale geluiden, ofwel hun verschillende hoogten, waaruit de intervallen ontstaan.
 5. Welke kleinere intervallen in grotere zijn vervat.
 6. Over het muzikaal systeem en de ordening van de toontrappen ten behoeve van de stem en de instrumenten.
 7. Over het effect of gebruik van intervallen in het algemeen om de verbeelding te bewegen via het gehoorzintuig.
 8. Over het effect van geluiden in het bijzonder en eerst over de kracht van intervallen in een ongeleide stem.
 9. Over de toonstappen en hun kracht.
 10. Over de toonsprongen en hun kracht.
 11. Over de soorten van toonsprongen en de kracht van de afzonderlijke soorten bij het stijgen en dalen van de stem.
 12. Over de verdeling van intervallen in kleinere intervallen en hoe perfecte consonanten van imperfecte worden onderscheiden.
 13. Over de kracht van consonanten, ofwel consonerende intervallen en stemmen in de meerstemmigheid.
 14. Over de kracht van dissonerende stemmen in de meerstemmigheid.
 15. Op welke wijze hartstochten onderling overeenkomen en verschillen, en op welke wijze geest de verbeelding wordt geroerd en vervolgens de geest in een andere toestand komt.
 16. Welke intervallen in de zang en de meerstemmigheid dienstig zijn jegens de afzonderlijk hartstochten en de gevoelens van de geest om de verbeelding te beroeren.
 17. Over de duur en de maat van de geluiden, dat wil zeggen, over het vaststellen van de maatsoort en het ritme van de tonen. Eerst over de even maatsoort en de vaststelling van het ritme daarvan.
 18. Over de driedelige maatsoort, de verschillende soorten daarvan en het vaststellen van de ritmes in die verschillende soorten.
 19. Wat het eerste muzikaal-bewegende beginsel is.
 20. Over de twaalf toonsoorten en de eigenschappen daarvan om gemoedstoestanden op te wekken. En dat de aard van die toonsoorten ligt in de verscheidenheid en de rangschikking van de intervallen, en ook in de geëigende plaatsen om de muzikale cadenzen te plaatsen.
 21. Of twaalf toonsoorten voldoende zijn om alle affecten uit te drukken.
 22. Over de melodie van een enkele stem en over die in samenklank met meerdere stemmen.
 23. Over de meerstemmigheid en de regels van de muzikale compositie.
 24. Over fuga's of imitaties van samenklinkende stemmen, en over het maken van cadenzen.
 25. Over de betekenisvolle vocale muziek en de compositie daarvan, over de uitspraak van de accenten goed en over het weergeven van de werking van de woorden.
 26. Over de muzikale frasering bij komma's, dubbele punt, punt, vraagteken, uitroepeteken, enz.
 27. Waaraan gedacht moet worden bij de instrumentale muziek en de eigenschappen der instrumenten.
 28. Waarin de volmaaktheid der muziek bestaat.
 29. Wat de toetssteen voor muzikale compositie is.
 30. Over de basso continuo en het gebruik met verschillende instrumenten.
 31. Besluit van het werk.
-

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (IN HET LEGER | [BODBERG])
30 JULI 1642
3085

Vervolg op Bans brief van 21 juli 1642 (3067).

Samenvatting: Ban zendt Huygens een drinklied op tekst van Brosterhuysen. Hij hoopt binnenkort zijn verhandeling voor het voorwerk van het *Zangh-bloemzel* gereed te hebben. Daarna zal hij zich op het *Kort Sangh-bericht* werpen.

Bijlage: lied op tekst van Brosterhuysen (Ban 1642).

Door Huygens te Bodberg ontvangen op 3 augustus 1642 en beantwoord op 19 augustus 1642 (3114).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31cm, a | -, adres op los papier, 19x20cm; beide autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 3085, p. 322: onvolledig (<Inter negotia ... præcipuè serviunt>).

Namen: Johan Brosterhuysen; Lodewijk Elsevier.

Titels: *Zangh-bloemzel* (Ban 1642); 'Zangh-bericht' [I] (Ban).

Glossarium: cantus (gezing).

Transcriptie

Nobilissimo ac generoso viro

Domino Constantino Hugenio, Equiti, Domino in Zulichem, Suæ Celsitudini à Consiliis et Secretis,

in't leger.

¹Vir nobilissime,

Inter negotia continua hoc otii mihi ipsi extorsi, quod in hoc diagrammate vides expressum. Brosterhusii versus sunt, et cantus meus; hilaritatis argumentum et incitamentum. Videbatur istud et tuis otiiis servire posse, quoniam suâ facilitate hominem occupat, ut inter negotia respiret. Hâc septimanâ spero absolvere ea, quæ typographus à me expectat, nimirum instructionem et discursum de modo cantandi et psallendi. Hæc enchiridio tuo, quod sub manibus habeo, præcipuè serviunt, cui deinceps manum admovebo strenuè. Sed, ut nuper dixi, quædam meditatione egent, ut philomusis persuadeam, quam suspectam habent ex ignorantia vel inclitâ consuetudine veritatem. Huic ego me devovi, eamque tibi destinavi. Si verò in his otiiis meis aliquid sit quod arrideat (omnia enim ad normam exacta sunt), datâ occasione intelligam, et dabo operam ut expectationi respondeam. Vale. Harlemi, III Kalendas Sextiles MDCXLII.

Tuus servus
Jo. Alb. Bannius, 1642.

Vertaling

Aan de edele heer Constantijn Huygens, ridder, heer van Zulichem, raad en secretaris van Zijne Hoogheid,

in het leger.

1. Ontvangstnotitie van Huygens: <R 3 Augusti 1642>.

Edele heer,

Tussen voortdurende drukte heb ik mijzelf wat vrije tijd kunnen ontfoetselen, wat u in bijgevoegd muziekstuk ziet uitgebeeld. De tekst is van [de heer Johan]² Brosterhuysen, de muziek van mij; vrolijkheid is het onderwerp en de aanleiding. Het scheen ook uw vrije tijd te kunnen dienen, aangezien het door zijn aard zich bezighoudt met de mens zoals die tussen zijn bezigheden door op adem komt. Deze week hoop ik te voltooien wat de³ drukker van mij verwacht, namelijk een instructie en verhandeling over de manier om te zingen en te spelen. Deze zaken zijn bijzonder dienstig voor de⁴ verhandeling waaraan ik voor u bezig ben en waarop ik mij vervolgens met kracht zal werpen. Maar, zoals ik onlangs nog zei, sommige zaken behoeven nadere overdenking, opdat ik de muzikliefhebbers laat zien wat voor verdachte waarheid zij aanhangen uit onwetendheid of vertrouwde gewoonte. Tot die waarheid heb ik mij verplicht, en ik heb die u toebedacht. Als er in de voortbrengselen van mijn vrije tijd iets is wat u behaagt (want alles is immers volgens precieze regels afgeleid) hoor ik dat wel bij gelegenheid, en ik zal mij inspannen om aan de verwachtingen te voldoen. Vaarwel. Haarlem, 30 juli 1642.

Uw dienaar
Joan Albert Ban.

2. Het maken van het drinklied waarover deze brief handelt, zal wel ingegeven zijn door de rijnwijn die Huygens aan Ban had gestuurd. Dat Brosterhuysen de tekst leverde zou er op kunnen wijzen dat hij Ban in de tussenliggende tijd heeft opgezocht.

3. Lodewijk Elsevier.

4. 'Zangh-bericht.'

[CONSTANTIJN HUYGENS (IN HET LEGER | BODBERG)]
AAN UTRICIA OGLE [DEN HAAG]
5 AUGUSTUS 1642
3092

Huygens' eerste brief aan Utricia Ogle, naar aanleiding van de overhandiging van liederen namens Utricia Ogle door Dorothea van Dorp.

Samenvatting: Huygens dankt voor de twee liederen, die Utricia hem via [Dorothea?] van Dorp heeft doen toekomen. Hij belooft na de veldtocht iets terug te doen.

Over een antwoord van Utricia is niets bekend.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, p. 73: afschrift (autograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, nr. 12, p. 11: onvolledig (<Je receus hier ... si belle main>).

— Worp 3, nr. 3092, p. 325: onvolledig (<Je receus hier ... en paroles>), rest samengevat.

Naam: Dorothea van Dorp.

Glossarium: air (lied); pièce (muziekstuk).

Transcriptie

Copie.

À Mademoiselle Ogle.

5 d'Aoust 1642.

Mademoiselle,

Je receus hier de Mademoiselle Dorp les deux beaux airs qu'il vous a pleu me faire copier. Jamais si beau paquet ne me vint de si belle main par si belle main. Je vous laisse penser si je suis capable d'en comprendre la gloire, ou d'en reconnoître la faveur en paroles. Je vous supplie très-humble[ment] que ce puisse estre par les effects de mon très-obéissant service, quand vous l'estimerez digne de l'honneur de vos commandements. Si vous souffrez que des pièces de semblable monoye rabattent quelque partie de la debte, quand nous seront hors de campagne, je pense très en mon pouvoir ce qui vous fera advouer de n'avoir rien perdu au change. Enfin, Mademoiselle, comme il vous a pleu me faire dire: 'Nous vivrons l'hiver prochain, et ne sçaurions mourir, puisque vous estes des nostres.' Et souvenez-vous, s'il vous plaist, que je sçauray trouver mon part aux douceurs de ceste vie, et que dès à cest heure je prétends vostre pardon des importunités que je vous en donneray, n'y ayant personne au monde qui estime aveq plus de révérence les belles qualitez, que Dieu vous a données, ni qui vous die aveq moins de feintise ou de retenue, qu'il est, etc.

Vertaling

Aan mejuffrouw [Utricia] Ogle.

5 augustus 1642.

Mejuffrouw,

Gisteren ontving ik van mejuffrouw ¹[Dorothea van] Dorp de twee mooie liederen die u voor mij hebt willen laten kopiëren. Nooit bereikte mij zo'n mooi pakje van zo'n schone hand uit zo'n schone hand. U moet maar beoordelen of ik in staat ben de eer ervan te doorgronden of met woorden genoeg erkentelijkheid te tonen voor

1. Worp 3, p. 325, n. 8 veronderstelt dat het hier gaat om Maria Charlotte van Dorp, Keesing 1988 (p. 120) noemt Dorothea.

deze gunst. Ik vraag u nederig of dat zou kunnen zijn door middel van de uitwerking van mijn onderdanige dienst, wanneer u die de eer van uw opdrachten waardig zult achten. Als u toestaat dat enkele stukken van gelijke soort voor een deel de schuld terugbetalen, wanneer de veldtocht voorbij is, dan denk ik heel goed in staat te zijn tot iets, waarvan u zult moeten toegeven dat u bij de ruil niets verloren hebt. Tenslotte, mejuffrouw, zoals u aan mij heeft laten zeggen: ²‘Wij zullen de komende winter ook nog wel leven, en zouden niet kunnen sterven, aangezien u bij ons hoort.’ En denk eraan, alstublieft, dat ik mijn deel in de zoetheden van dit leven zal weten te vinden, en dat ik vanaf nu een beroep doe op uw vergiffenis voor de vrijpostigheden waarmee ik u in dat opzicht zal lastigvallen, aangezien er niemand ter wereld is die met meer eerbied de schone kwaliteiten hoogacht die God u heeft gegeven, noch iemand die u met minder veinzen of terughoudendheid zegt dat hij is, enz.

2. Woorden die Dorothea van Dorp moest overbrengen? Of misschien een deel van de tekst van één van de liederen?

[CONSTANTIJN HUYGENS] (BODBERG)
AAN JOAN ALBERT BAN [HAARLEM]
19 AUGUSTUS 1642
3114

Antwoord op Bans brief van 30 juli 1642 (3085).

Samenvatting: Huygens zendt brieven van Mersenne en Dumanoir door aan Ban. Hij heeft een afschrift van Bans inhoudsopgave aan Mersenne gestuurd. Hij prijst Bans muziek bij een drinkliedje van Brosterhuysen. In het postscriptum schrijft hij dat men bij hem thuis het boek met de gedichten van Donne niet kan vinden. Ban moet ze maar bij Maria Tesselschade inzien. Er is voor hem [Huygens] een archiviola aangekomen die in Amsterdam voor hem wordt gereedgehouden.

Door Ban eind augustus 1642 ontvangen en beantwoord op 16 september 1642 (3155).

Bijlagen: Mersenne aan Ban; Dumanoir aan Ban.

Primaire bronnen: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIV, nr. 330, fol. 404vr: ontwerp (autograaf).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLV, nr. 330, fols. 117r-118r: later afschrift van ontwerp (Constantijn [V] Huygens).

Vroegere uitgaven: Worp 3, nr. 3114, p. 335: onvolledig (<Cantiunculum versibus ... conjurat amicè>), rest samengevat.

— Waard 11, nr. 1120, p. 239: als Worp 3.

Namen: Johan Brosterhuysen; John Donne; Guillaume Dumanoir; Marin Mersenne; Paris; Venus; Maria Tesselschade Visscher.

Plaats: Parijs.

Titel: *Poems* (Donne 1633, 1635, 1639).

Glossarium: archibarbitos (archiviola); cantiuncula (liedje); cantus (gezag); harmonicus (harmonisch); musica (muziek); organum (muziekinstrument).

Transcriptie

| 404v | Bannio.

18 Augusti 42.

Amplissime ac doctissime vir,

Factum est frequentîa occupationum, quas domi forisque bonâ fide omnibus officiis ¹prætexo, quod epistolarum, quas vides, tibi debitarum seriusculè compos fias. Habe, quod soles, benignè et candidè excusatum amicum, cui aut crudeliter aut et iniquè succensceas. Aliam ecce tibi telam orditur Gallus, ad humanitatem, ut præ se ferre videtur, longè priori illo pronior, rationumque et ratiocinationum physicarum capacior. Novis ille | 117v | quidem inauditisque thesibus modestè viam facit, sed non indignis quas excutias et refutes, si necesse sit, quod prudentiæ tuæ commissum esto.

De nomenclaturâ musicâ gratum est Mersennes, qui quid mediteris quotidie à me sciscitatur. Exemplar misi, quod non arbitror esse cur ægrè feras. Favet conatibus tuis omnium bonarum artium indefessus proxeneta optatque quam avidissimè ut se superstitè veritas rei harmonicæ, si fieri possit, omni veste veloque ²liberata coram se Paride sistatur, ut nuda Venus.

Cantiunculam versibus Brosterhusii aptatam venustissimam assero omnium, quas hactenus peperisti. Si theoriæ, quam nondum capio, praxis, quam quivis capit, simili usque successu respondeat, facilius me in castra tua pertraxeris. Planè sic est, amice, neminem prosodia poëtam facit. Necesse est arti genius concurrat: alterius sic altera poscit opem res et conjurat amicè. Quo de argumento latiùs tecum disserere plus juvet, quam aulæ

¹. KA XLV: <prætesco>.

². KA XLV: <liberata> ontbreekt.

bellique motibus perpetuò agitari. Deus nobis hæc otia quondam facturus est, si expedire sciverit. Vale, vir doctissime, nec quidquam opusculo meo detractum esto novâ operâ quam Gallo isti non poteris facere quin impendas. In castris Bodberghi, XIV Calendas Septembres MDCXLII.

PS. Doctoris Donnii præstantissima |404r| poëmata Anglica domo accersiveram, selecturus, ³ut jusseras, quod cantu tuo dignum esset, at liber imperitiâ quærentium, an quod alteri commodatus, in bibliothecâ non reperitur, quod valdè doleo. Si ex ungue leonem vis noscere, pete à vicinâ Tessela versionem meam vernaculam aliquot ejusdem epigrammatum olim illi ⁴inscriptam et fateberis nihil te argutius, nobilius, præstantius in re ⁵metricâ vidisse. Præfatiunculam addidisse de meo memini, cujus, quod penes me rarissimum est, nunquam pænuit.

Confestim atque ⁶accersita, organum ut referunt auriti |118r| testes, mirabilis opulentia et suavitatis. Amstelodami nunc custoditur; quo si excurrere fert animus, potero indicare ⁷ubi est et quâ regione requiras. Res nova est et inaudita, de quâ proinde sententiam tuam ante alias scire velim.

Vertaling

Aan Ban.

18 augustus 1642.

Edele en geleerde heer,

Door de veelheid van verplichtingen die ik thuis en daarbuiten nauwgezet vóór alle vriendendiensten stel, is het gebeurd dat u de bijgaande ⁸brieven met enige vertraging in bezit krijgt. Verontschuldigd, zoals altijd, welwillend en oprecht uw vriend, op wie u òf wreed òf ook onbillijk vertoornd bent. Ziehier hoe een ⁹Fransman een nieuwe pijl op u richt, welke Fransman, zoals die zich voor lijkt te doen, wel meer tot de welvoeglijkheid lijkt te neigen dan die ¹⁰eerdere, en degelijker in redenen en natuurkundige redeneringen. Op bescheiden wijze brengt hij beslist nieuwe gezichtspunten naar voren, maar niet zo dat u zich niet zou verwaardigen ze te verwerpen en te logenstraffen als dat nodig mocht zijn, hetgeen aan uw discretie zal worden overgelaten.

Wat de inhoudsopgave betreft: deze is [Marin] Mersenne dienstig, die dagelijks van mij wil weten wat u bedenkt. Ik heb een afschrift ¹¹gestuurd, omdat ik niet kan bedenken waarom u mij dat kwalijk zou nemen. Deze onvermoeibare voorvechter van alle schone kunsten is uw werk goed gezind en hij wenst zo vurig als maar kan dat nog tijdens zijn leven de muzikale waarheid (als dat mogelijk is) zonder kleed of sluier voor hem als Paris verschijnt, als een naakte Venus.

Het liedje dat u bij de verzen van [Johan] Brosterhuysen hebt gemaakt, vind ik het mooiste van alle die u tot nog toe heeft gemaakt. Als de praktijk, die iedereen begrijpt, steeds met dergelijk goed gevolg aan de theorie, die ik nog niet begrijp, beantwoordt, zult u mij gemakkelijk in uw kamp trekken. Het is duidelijk, vriend, dat prosodie niemand tot dichter maakt. Er moet naast genie ook kunst zijn: de ene kant vraagt de hulp van de andere en zweert daarmee in vriendschap samen. Daarover uitvoerig met u van gedachten te wisselen zou mij meer deugd doen dan steeds weer aan de beroeringen van hof en oorlog deel te nemen. God zal ons

³. KA XLV: <quod et>.

⁴. KA XLV: <inscriptas>.

⁵. KA XLV: <musicâ>.

⁶. KA XLV: <arcessita>.

⁷. Ovidius, *Metamorphoses*, VIII, 232: “Icare,” dixit, “ubi es? Quâ te regione requiram?”.

⁸. Dumanoir aan Ban (voorjaar 1642; verloren); Mersenne aan Ban (voorjaar 1642; verloren). Brieven van dezen worden genoemd in Bans antwoord van 16 september 1642 (3155).

⁹. Guillaume Dumanoir.

¹⁰. De Parijse raadsman van Huygens' brief van 29 april 1642 (2987)?

¹¹. Huygens aan Mersenne, 19 augustus 1642? (verloren?).

eens de tijd daartoe gunnen, als Hij daartoe zal hebben besloten. Vaarwel, geleerde heer, en laat geen afbreuk zijn gedaan aan het werk voor mij door het nieuwe werk dat u voor de Fransman niet kunt doen zonder er tijd aan op te offeren. In het legerkamp te Bodberg, 19 augustus 1642.

PS. Ik had de uitnemende ¹²gedichten van doctor [John] Donne ontboden uit een Engels huis, om, zoals u hebt gevraagd, die uit te kiezen welke uw muziek waardig zijn, maar dat boek kon in de bibliotheek niet worden gevonden, hetzij door de onkundigheid van de zoekers, hetzij omdat het aan een ander is uitgeleend, wat ik zeer betreurt. Maar als u uit de klauw de leeuw wilt leren kennen, vraag dan uw buurvrouw [Maria] Tesselschade [Roemersdochter Visscher] naar mijn Nederlandse versie van sommige epigrammen van dezelfde, indertijd voor haar geschreven, en u zult toegeven in metrisch opzicht niets spitsers, edelers en beters te hebben gezien. Ik herinner mij daaraan een ¹³voorwoordje van mijn hand te hebben toegevoegd, dat mij nooit heeft gespeten, wat bij mij een grote zeldzaamheid is.

Onmiddellijk wanneer ¹⁴ik in mijn geliefde vaderland zal zijn teruggekeerd, ¹⁵zal een ¹⁴archiviola in mijn bezit zijn, tot mij als geschenk uit Frankrijk ontboden, een instrument, naar de oorgetuigen verklaren, van wonderbaarlijke rijkdom en zoetheid. Het wordt nu te Amsterdam bewaard; als u zin hebt daarheen te gaan, zal ik aangeven ¹⁵‘waar het is en waar u het moet zoeken.’ Het is een nieuw en ongehoord iets, waarover ik dus uw mening vóór alle andere [meningen] zou willen weten.

¹². John Donne, *Poems* (Londen 1633, 1635, 1639).

¹³. Huygens, ‘Aen Joffrouw Tesselschade Crombalch met mijne vertalingen uyt het Engelsche dichten van Dr. Donne,’ 24 september 1633 (Gedichten 2, p. 267-268).

¹⁴. Met de archiviola wordt vermoedelijk een *Geigenklavier* bedoeld, een toetsinstrument met snaren die met behulp van een ingebouwd strijkmechanisme tot klinken worden gebracht. Het instrument wordt beschreven in een brief van Mersenne aan Theodore Haack van 20 januari 1640 (Waard 9, nr. 812, pp. 39-48). Minder waarschijnlijk is het — vanwege de naam — dat het gaat om de almérie, een luitachtig instrument, uitgevonden door Jean le Maire, met een veel groter aantal snaren dan de gewone luit en met fretten die als kwarttonen op de toets zijn geplaatst en dat in dezelfde brief aan Haack wordt genoemd. De almérie wordt ook beschreven in een handgeschreven notitie van Mersenne in zijn handexemplaar van de *Harmonie universelle* (Livre second des instrumens, p. 46). Huygens verwijst naar de almérie in zijn brief aan Mersenne van 26 augustus 1639 (2215). De Waard (9, p. 48) citeert een notitie uit 1664 van Boyle waarin de naam archiviola wordt gebruikt voor de almérie onder verwijzing naar Mersennes brief van 20 januari 1640, maar het is aannemelijk dat Boyle zich hier vergist.

¹⁵. Ovidius, *Metamorphoses*, VIII, 232: “Icarus,” zei hij, “waar ben je? In welke streek moet ik je zoeken?”.

DAVID DE WILHEM (DEN HAAG)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [IN HET LEGER | BODBERG]
22 AUGUSTUS 1642
3119

Vervolg op Wilhems brief van 18 augustus 1642 (Worp 3, nr. 3112, p. 334).

Samenvatting: Wilhem schrijft over een groot aantal zaken. Hij bericht o.m. dat Du Foix uit Frankrijk (Château-Regnard) een muziekboek heeft meegebracht.

Door Huygens ontvangen te Bodberg op 26 augustus 1642. De Wilhem schreef opnieuw op 26 augustus 1642 (Worp 3, nr. 3123, p. 339).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief/letter (dubbelvel, 20x31cm, abc | d; autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 3119, p. 337: onvolledig (<Monsieur du Foix ... plaindre de nous>), rest samengevat.

Namen: Jacques de Beauvais (heer van Bricquemault; gouverneur Sedan); Bricquemault (zuster); Laurens Buysero; Du Foix; Frederik Hendrik; Maurits Huygens; Joseph de la Pise; Luc; Philips IV (koning van Spanje); Renaud; Charles Riomal; Jacob van Santen; gebroeders van Schorre; Ursula van Solms (echtgenote van Christophe van Dohna); Nicholas Tassin; heer van Toussy; Gédéon de Vauphin.

Plaatsen: Château-Regnard; Meierij van Den Bosch; Frankrijk; Orange; Zeeland.

Glossarium: musique (muziek).

Transcriptie

Domino de Zulichem.

¹Monsieur mon frère,

Je vous escrivis le 18 de ce mois en haste, et oubliai à vous dire qu'il y a ici une lettre de Joseph de la Pise à Son Altesse qui traite de la ferme. Mon advis a esté qu'on l'envoyast à Son Altesse ou qu'on l'ouvrist ici pour voir quels expédients il propose d'accroistre la ferme. Le Greffier ne m'allègue que cette raison, que ce n'est pas homme duquel les advis fussent fort eslevés, qu'on offenceraient Madame de Dona. Je luy ay ramentu que l'ouverture dudit De la Pise a esté la cause de l'accroissement de la ferme et représente qu'il est presque impossible de s'en passer sans mespriser les occasions et négliger les interests de Son Altesse. Si le Sieur Renaud ne m'eut assuré que La Pise traite de la ferme en sa lettre, je l'eusse laissé garder la lettre, comme il fait tant d'autres qui sont ici en bon nombre depuis quelque mois. Je ne sçay sur quoy il fonde cette entreprinse. De là vient que plusieurs se plaignent qu'on leur fait point de response, *inter quos etiam sunt viri principes*. Au moins que nous soyons résolus que c'est la volonté du Maistre.

Monsieur du Foix, médecin, frère du Sieur Luc, vient de France, chargé de plaintes de Chasteau Regnard de ce qu'on ne respond point aux lettres de Monsieur de Vauphin. Il vous porte quelque livre de musique et a chargé dudit Vaulfin de se plaindre de nous, c'est-à-dire, de ceux du Conseil de Son Altesse. S'il porte les plaintes aux oreilles de Son Altesse, je crains qu'icelles empireront son mal d'oreille en nostre esgard. C'est pourquoi il seroit bien bon de détourner ledit De Foix, afin qu'il n'en usast de la façon qu'il a esté imbu. Vous connoissez le rustre et l'humeur du Maistre.

Monsieur Tassin vous avoit escrit de la prétension du Sieur de Bricquemault pour la garantie d'une debte que Son Altesse a transporté à défuncte Mademoiselle de Bricquemault, la sœur dudit Sieur de Bricquemault Gouverneur de Sedan. À ce que je puis comprendre Monsieur de Vaulfin a tort d'accuser Sieur Tassin comme s'il singeroit en cest affaire et que le transport soit sans garantie. Car ledit Tassin a passé le transport à ladite Damoiselle de la part de Son Altesse qui aima bien mieux alors bailler à ladite Damoiselle la debte que les deux-mils escus, laquelle debte elle ne voulut prendre sans garantie à ce que déclare le Sieur Tassin, de quoi

¹ Ontvangstnotitie van Huygens: <R 26 Augusti 1642>.

Son Altesse peut-estre en sera bien remémorative. À cause donc que ledit Tassin à passé le transport, il a esté appellé. etc., et on fait à luy les exploits. Mais je ne pense pas qu'a-t-on rien à craindre de ce costé-la, puisque ledit Tassin mande que les biens du débiteur et celui de ceux qui sont obligez à ladite debte devant le Sieur de Toussy dernier | b | obligé doibvent estre discutez et décrétez avant que Son Altesse y doibve estre inquiétée que ceux-la ne sont que trop solvable.

Messieurs du Conseil d'Etat ont délibéré de suivre l'exemple du Roy d'Espagne et de donner les tiltres et droicts des seigneuries en la Meyerie de Bolduc en forme de retorsion ou de prévention par engagement aux plus ofrans. Vostre frère m'en parla devant son partement vers Zélande. L'engagement faict dernièrement par ledit Roy s'en va expirer et, si j'ay bien retenu son dire, la divertissement a esté donné et publié, par lequel on convie les personnes d'y penser. On croit que le Roy s'en trouve fort augmenté en son revenu par cest engagement qu'il pratique aussi ailleurs D'ordinaire toutes les réceptes des seigneuries et villages se fondent quasi, et consomment au parement des officiers tellement qu'il en reste fort peu pour les officiers du Roy. Par ce moyen d'engagement il trouvera de chacune le fort, portant le foible deux mille francs ou davantage peut-estre. Et cette aliénation de titre et de droict pour les temps ne peut préjudicier ou diminuer la grandeur du Roy, d'autant qu'il ne porte aucun tiltre de ces seigneuries ou village et les pourra retirer à soi toutes les fois qu'il se voudra déporter du susdit revenue annuel stipulé par ledit engagement.

Quelques-uns des Seigneurs les Estats Généraulx ont trouvé l'ouverture bonne et il semble qu'ils formeront des affiches et placards propres subject. Je vous ay voulu spécifier ceci pour vous ramentevoir la nécessité de la maison de Son Altesse et les occasions bonnes de faire valoir le bien de nostre Maistre. Il me semble que ce seroit un bon moyen de former de l'argent pour nostre Prince, et faire par ainsi cesser les plaintes des livranciers et crédateurs particuliers (que je ne parle des officiers) parmi lesquels il y en a qui me sont pitié et me couvrent le visage de honts.

Je n'ose continuer ce propos et ay esté très-aisé que Charles Riomal par sa venue me détourne de ce fascheux subject, et nous raconte ce qu'il a fait avec Messieurs van Schorre touchant la ferme d'Orange. Car aussi bien ma plume n'estoit suffisante pour vous représenter les plaintes et misères des personnes et vous tesmoigner la juste douleur de mon cœur. Or ledit Riomal est plénipotentiaire de ces messieurs et offre cinquante-deux mille francs pour la ²ferme et remettra demain ses offres et ses papiers en main lesquels nous examinerons s'il plaist à Dieu. Il y a d'autres qui veulent donner 40 mille francs de la ferme et lairront la monnoye à Son Altesse. Trois sont partis d'Orange qui ont esté advertis devant leur partement par Monsieur le Lieutenant à ce que nous dit Riomal qu'il falloit donner davantage que cinquante mille francs de la ferme et à faute de ce qu'ils n'entreprinssent le voyage. Cependant ils sont partis quinze | c | ³quinse jours devant ledit Riomal, et doibvent estre ici bientost. Je vous laisse maintenant considérer s'il ne seroit pas bon qu'on vist la lettre de Joseph de la Pise et s'il est question de précipiter cest affaire comme me précipicite ce mesrager. Il y va de l'interest de Son Altesse et j'y apporterai ce que je puis et doibs selon le deu de ma charge.

Je prie Dieu que tout s'y passe au bien et contentement de Son Altesse et vous demeure,

Monsieur mon frère,

serviteur bien-humble et très-affectionné
D. de Wilhem.

De La Haye, ce 22 d'Aoust 1642.

Vertaling

Aan de heer van Zuilichem.

² <forme>.

³ De herhaling <quinze | quinse > is origineel.

Mijnheer mijn zwager,

Ik ⁴schreef u op de 18e van deze maand in grote haast, en vergat u te zeggen dat er hier een ⁵brief is van Joseph de la Pise aan Zijne ⁶Hoogheid die over de pacht handelt. Het was mijn mening dat deze òf naar Zijne Hoogheid zou worden gezonden òf hier zou worden geopend om te zien welke middelen hij voorstelt om de pacht te verhogen. De ⁷griffier voert slechts de mening aan dat het geen man is wiens meningen sterk naar voren moesten worden gebracht: daarmee zou men ⁸mevrouw van Dohna beledigen. Ik heb hem te kennen gegeven dat de doorbraak door genoemde La Pise de oorzaak van de verhoging van de pacht is geweest en duidelijk maakt dat het bijna onmogelijk is eraan voorbij te gaan zonder te kort te doen aan de belangen van Zijne Hoogheid. Als de heer Renaud mij niet had verzekerd dat La Pise in zijn brief over de pacht schrijft, had ik hem de brief laten houden zoals zovele andere die hier in groot aantal zijn binnengekomen sinds enkele maanden. Ik weet niet waarop hij deze onderneming stoelt. Daardoor komt het dat verschillenden zich beklagen dat men hen geheel niet antwoord, ¹onder wie er zelf vorstelijke personen zijn.¹ Als we maar zeker wisten dat het de wil van de meester is.

De heer Du Foix, een arts en zwager van de heer Luc, komt uit Frankrijk, met veel klachten vanuit Château-Regnard, dat men de brieven van de heer [Gédéon de] Vaulfin in het geheel niet beantwoordt. Hij brengt voor u een muziekboek mee en heeft van genoemde Vaulfin de opdracht meegekregen zich over ons te beklagen, dat wil zeggen, over de leden van de Raad van Zijne Hoogheid. Als hij zijn klachten ter ore van Zijne Hoogheid brengt, vrees ik dat die zijn doofheid jegens ons zullen doen verergeren. Daarom zou het goed zijn genoemde Du Foix weg te houden van Zijne Hoogheid zodat hij niet zijn gebruikelijke optreden kan volvoeren. U kent deze lomperd en het humeur van de meester.

De heer [Nicholas] Tassin heeft u ⁹geschreven over de aanspraak van de heer van Briquemault op de garantie van een schuld die Zijne Hoogheid heeft overgedragen op wijlen mevrouw Briquemault, zuster van genoemde heer van Bricquemault, gouverneur van Sedan. Naar ik het kan begrijpen heeft de heer Vaulfin ongelijk om de heer Tassin te beschuldigen dat deze zich in deze affaire slechts slaafs opstelde en dat de overdacht zonder garantie is. Want genoemde Tassin heeft de overdracht aan genoemde mevrouw uitgevoerd uit naam van Zijne Hoogheid die overigens veel liever de schuld aan genoemde mevrouw zal bezorgen dan de tweeduizend écus [= 6000 franc], welke schuld zij niet wilde nemen zonder garantie naar wat de heer Tassin verklaard, waaraan Zijne Hoogheid misschien wel aan zal willen denken. Omdat genoemde Tassin de overdracht heeft uitgevoerd, heeft men hem opgeroepen, enz. en heeft men hem exploten overhandigd. Maar ik denk niet dat men iets te vrezen heeft van die kant, aangezien genoemde Tassin schrijft dat de bezittingen van de schuldenaar et die van hen die tot de genoemde schuld verplicht zijn vóór de heer van Toussy als laatste schuldenaar moeten worden besproken en vastgesteld alvorens Zijne Hoogheid ongerust erover moet worden of zij wel solvent genoeg zijn.

De heren van de Raad van State hebben overwogen om het voorbeeld van koning [Philips IV] van Spanje te volgen en titels en heerlijke rechten te geven in de Meijerij van Den Bosch als vorm van wraak of voorkóming door een verbintenis aan de meest biedenden. Uw broer [Maurits Huygens] sprak mij erover voor zijn vertrek naar Zeeland. De verbintenis onlangs gedaan door genoemde koning gaat aflopen en als ik zijn woorden goed heb onthouden is de onteigening gedaan en bekend gemaakt, waardoor men de mensen op een idee brengt. Men denkt dat de koning zeer gespekt is in zijn inkomsten door deze verbintenis, die hij ook elders toepast. Gewoonlijk verdwijnen de inkomsten van heerlijkheden en dorpen vrijwel geheel en dienen ze als versiersel voor de ambtenaren op zodanige wijze dat er heel weinig voor de ambtenaren des konings overblijft. Door deze wijze van verbintenis zal hij uit elk het beste halen met een kleine tweeduizend franc of meer misschien. En deze tijdelijke vervreemding van titel en recht kan niet de grootheid van de koning aantasten of verminderen, aangezien hij geen enkele titel van deze heerlijkheden of dorpen draagt en ze aan hem terug zal

⁴ De Wilhem aan Huygens, 18 augustus 1642 (Worp 3, nr. 3112, p. 334).

⁵ La Pise aan Frederik Hendrik, juli-augustus 1642 (verloren?).

⁶ Frederik Hendrik.

⁷ Laurens Buysero.

⁸ Ursula van Solms.

⁹ Tassin aan Huygens, juli-augustus 1642 (verloren?).

brengen alle keren dat hij zich onbevoegd zal willen verklaren wat betreft de jaarlijkse inkomsten overeengekomen in de bedoelde verbintenissen.

Sommige heren van de Staten General hebben dit een goed idee gevonden en het schijnt dat ze aanplakbiljetten en plakكاتen zullen maken dienaangaande. Ik heb u dit willen uitleggen om u de noden van het Huis van Zijne Hoogheid in herinnering te brengen en de gelegenheden die er zijn om het bezit van onze meester geld te laten opbrengen. Het komt mij voor dat dit een goede methode is om geld te fourneren voor onze prins en zo de klaagzangen van leveranciers en schuldeisers te doen ophouden (ik spreek niet over de beambten), temidden waarvan er zijn die mijn medelijden opwekken en mij het gezicht met schaamte bedekken.

Ik durf niet door te gaan op dit voorstel en ben verheugd dat Charles Riomal door zijn komst mij van dit schandelijke onderwerp afleidt en ons verhaalt wat hij heeft gedaan met de heren Van Schorre betreffende de pacht van Orange. Want mijn pen was even ontoereikend om u de klachten en het ongeluk van de mensen te schilderen als de gerechtvaardigde smart van mijn hart te tonen. Welnu, genoemde Riomal is gevolgmachtigde van deze heren en biedt 52000 franc voor de pacht en zal morgen zijn aanbod overhandigen met zijn papieren in de hand die wij zullen bestuderen als het Gode behaagt. Er zijn anderen die 40000 franc willen geven voor de pacht en dat zij de munt aan Zijne Hoogheid zullen laten. Drie zijn uit Orange vertrokken aan wie mijnheer de luitenant [Jacob van Santen] volgens Riomal heeft meegedeeld voor hun vertrek dat men meer dan 50000 francs pacht zou moeten geven en dat ze zonder dat de reizen niet zouden moeten ondernemen. Toch zijn ze twee weken vóór Riomal vertrokken en moeten spoedig hier zijn. Ik laat het aan u over om te overwegen of het niet goed zou zijn dat men de brief van Joseph de la Pise zou zien en of er reden is deze zaak te verhaasten zoals dit gewroet mij verhaast. Het gaat om het belang van Zijne Hoogheid en ik zal daaraan bijdragen wat ik kan en moet volgens de plicht van mijn opdracht.

Ik bid God dat alles verloopt voor het welzijn en de tevredenheid van Zijne Hoogheid en blijf,

mijnheer mijn zwager,

uw nederige en toegedane dienaar
David de Wilhem.

Den Haag, 22 augustus 1642.

[CONSTANTIJN HUYGENS] (IN HET LEGER, TE BODBERG)
AAN ERYCIUS PUTEANUS [LEUVEN]
25 AUGUSTUS 1642
3120

Antwoord op Puteanus' brief van 2 juni 1642 (Worp 3, nr. 3006, pp. 287-288).

Samenvatting: Huygens schrijft over verschillende dingen. Hij nodigt Puteanus uit voor een bijeenkomst van de 'Muiderkring', waar zij met Barlaeus, Vossius, Hooft, Wickevoort en Vondel kunnen genieten van de muzikale genoegens die Tesselschade hun verschaft.

Door Diodorus Tuldenus naar Puteanus gebracht. Door Puteanus beantwoord op 30 augustus 1642 (Worp 3, nr. 3133, p. 342).

Primaire bronnen: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIV, nr. 329, fols. 402r-402v: ontwerp (autograaf).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLV, nr. 329, fols. 116v-117r: later afschrift naar ontwerp (Constantijn [V] Huygens).

Vroegere uitgaven: Boot 1873, p. 35: onvolledig (<De Romerii filiabus ... certè suavius deviveres.>).

— Worp 3, nr. 3120, pp. 337-338: onvolledig (<De Romerii filiabus ... illis adessem>), rest samengevat.

Namen: Casparus Barlaeus; Henriëtte Maria van Bourbon; Pieter Corneliszoon Hooft; Trebatius [=Puteanus]; Diodorus Tuldenus; Anna Roemersdochter Visscher; Maria Roemersdochter Tesselschade Visscher; Roemer Visscher; Joost van den Vondel; Gerardus Vossius; Joachim van Wickevoort.

Plaatsen: Amsterdam; Muiden.

Titel: *Theatrum heroicum* (Puteanus 1642).

Glossarium: musicus (muzikaal).

Transcriptie

Puteano.

25 Augusti 1642.

Breviore me circuitu adores, vir et amice summe, si satis intelligeres quam sit Hugenio jucundus labor, Puteano gratificari. Ecce igitur quam ¹Maximiliano tuo, nostro nunc etiam quia non adversum nos armato, liberè commeandi copiam petiisti. Absit, me sospite ac presente, quidquam illi tranquillitati detractum Optimus Princeps velit in quâ te spem senectutis collocasse profiteris.

De anagrammatismo, quæ commentatus es Jä< J, : , (\FJT< |8" P\FJT< arbiter incomparabilis, si sunt edita, quam avidissimè expecto. Vix debebas tamen me inconsulto falcem mittere in illam messem. Pridem illarum amoenitatum artifex audio, et erat circa praxin rei et theoriam quod mantissae loco suppeditanti nescio an succensuisses. Ausim dicere, in facilem fixumque ordinem me redegissem, cujus vulgo ²fundamenta, fortuita confusio sunt. Item quoties sortiri placet, aliquid mechanicè contulisse, quo variè velociterque et jucundè •<" (D" : : " J4. ä< peritissimos promptissimosque post me relinquo. Quo magis videre gestio, si quid tu, docte Trebati, qui, cum in maximis excellas, non possis non |< B" DXD (@4H •D4DJ, b, 4<.

Theatri Heroici illustre specimen, nemini hic offendiculo fuit. Non infirma adeò gestamus pectora. Neque est longae prosapiae Principum omnium avorum existimationem semper et ubique tueri. | \ (VD B•F" FVD>. Propera tu verò ad umbilicum operis te et saeculo digni. Non poteris masculi et aculeati sermonis | 402v | nobilissimum impetum aptius applicare quam succinctis et heroicis narratiunculis, quæ heroibus instar historiarum erunt.

De Romerii filiabus natu maximam vidisti, me proxenetâ, præstantem linguâ manuque mulierem. Si sororem Tesselam vidisses, viduam manu quoque pollentissimam, sed formâ, linguâ moribusque longè suaviorem, ingenio autem verè sublimi, mulieribus universis, viris plerisque excellentiorem, plus te debere

¹ KA XLIV: <Maxiliano>.

² KA XLV: <fondamenta>.

mihi fatereris et fateberis, si quando regiones vestras lectissima fæminarum ³lustratum eat, quod sine comitatu animi manusque meæ non fiet. Plurimi enim illam facio, nec | KA 45: 117r | facere tu non posses, si solum unum poemation vidisses, cujusmodi illa quotidie parit, stupendi commatis. Mi Puteane, cur divellimur? Cur te participem non est facere mille elegantiarum et amœnitatum ⁴musicarum, quæ mihi cum illâ muliere, Barlæo, ⁵Vossio, Hoofdio, Vicofortio, Vondelio aliisque ⁶intercedunt? Viresceres nobiscum et juvenesceres; certè suavius deviveres. Solet illa synodus convocari, quoties quid otii nactus sum Amsterodamum ⁷Mudamque excurrendi. Expector eodem, statim ab hac expeditione et ex synographâ quidem carmine Belgico conscriptâ, quam abeunti extorserunt, cum comitatus Angliæ Reginam postremò illis adessem. Si fidem libero, adfuturus sum centuriâ unâ et alterâ, et fortasse tertiâ, epigrammatum instructus, quæ in gratiam tam festivi auditorii hisce ipsis ⁸castris effudi, Græcorum, Latinorum, Belgicorum, Gallicorum, Italicorum, etiam et Anglicorum facietur plerorumque et spleni conducentium, ut amari solent ab illâ sodalitate. Vide quam sollicitè ridendi occasiones aucupem, qui in confertissimâ negotiorum turbâ, aulicorum et militarium, tam desultoriè otari tento, vel nihil agere. Quam immani autem amoris fiduciâ tibi hæc ogganno! Desinam quâ incepisti: Amor peccare audet et castigari dignus est. Vale, vir maxime, et amplissimo Tuldeno, cui spero meas traditas fuisse, salutem à me plurimam imperti. Tuæ verò rationem habe, quam ⁹diligentissimam. In Castris Bodbergæ. IIX Calendas Septembres MDCXLII.

¹⁰Amicissimus hostium
tuique observantissimus.

Vertaling

Aan Puteanus.

25 augustus 1642.

U zou mij met minder omhaal van woorden vereren, edele heer en allerbeste vriend, als u voldoende zou begrijpen hoezeer het voor een Huygens een vreugdevolle moeite is een Puteanus een genoegen te doen. Ziehier dus hoe u voor uw Maximilianus, nu ook de onze aangezien hij geen tegen ons gerichte wapens draagt, een vrijgeleide hebt gevraagd. Moge, zolang ik gezond en aanwezig ben, alles wat de Hoogste Prins [Frederik Hendrik?] zou willen hebben afgedaan van uw rust, waarin u naar u hebt verklaard de hoop van de ouderdom hebt gesteld.

Wat u, als onvergelykbare beoordelaar van zowel grote als kleine dingen, hebt opgemerkt over het maken van anagrammen, dáárop wacht ik zo vurig op als maar kan, als het is uitgegeven. U had nauwelijks zonder mij te raadplegen een sikkeltje moeten sturen naar deze oogst. Men zegt dat ik eertijds een meester in de kunst was van die schoonheden en het was met betrekking tot de praktijk van de zaak en de theorie dat ik niet weet of u vertoorned was op hem die [dat] in plaats oppervlakkigheden verschafte. Ik zou durven zeggen dat ik [ze] in een gemakkelijke en vaste volgorde had geplaatst, waarvan de grondslagen meestal een toevallige verwarring zijn. En evenzo dat ik steeds als het wilde loten iets op mechanische wijze zou bijdragen, waarmee ik gevarieerd en gezwind en vrolijk ¹anagrammen makend¹ de bekwaamste en snelste achter mij laat. Waardoor ik des te liever alles zie wat u [maakt], geleerde ¹¹Trebatius, die, aangezien u uitblinkt in de grootste zaken, noodzakelijk ook ¹de beste moet zijn in bijzaken.¹

³ KA XLV: <lustratura est>.

⁴ Er stond aanvankelijk: <poeticarum>.

⁵ De namen van Vossius, Wickevoort en Vondel zijn in tweede instantie toegevoegd.

⁶ KA XLV: <?> ontbreekt.

⁷ KA XLV: <Muydamque>.

⁸ KA XLV: <chartis>.

⁹ KA XLV: <diligentissimè>.

¹⁰ KA XLV: Kwalificatie ontbreekt.

¹¹ Gajus Trebatius Testa was een Romeins rechtsgeleerde uit de eerste eeuw voor Christus.

Het prachtige voorbeeld van het ¹²*Theatrum Heroicum* was hier niemand tot aanstoot. Zo gevoelig is onze inborst nu ook weer niet. En ook hoeft niet altijd en overal de goede naam van alle voorouders van de vorsten met een vér teruggaand geslacht in acht te worden genoemd. ¹⁴‘Wat is al het vlees?’¹³ Haast u naar het einde het werk, dat u en deze tijd waardig is. U zult de edele onstuimigheid van uw mannelijke en spitse taal niet geschikter toepassen dan op beknopte en heroïsche vertellinkjes, die voor de helden als geschiedenissen zullen zijn.

Van de dochters van Roemer [Vischer] hebt u door mijn tussenkomst de oudste [Anna Roemers] gezien, een vrouw bedreven met de hand en met de pen. Als u haar zuster Tesselschade had gezien, een weduwe met eveneens een zeer bedreven hand, maar veel schoner in verschijning, taal en zeden, door haar werkelijk scherp verstand alle vrouwen en vele mannen de baas, zou u verklaren mij nog meer verschuldigd te zijn, en u zult dat verklaren als deze schoonste der vrouwen nog eens uw landstreken gaat opzoeken, wat zonder het gezelschap van mijn geest en hand niet kan gebeuren. Ik acht haar immers veel waard, en u zou niet anders kunnen doen als u maar één van haar gedichten had gezien, die zij dagelijks produceert, wonderbaarlijk van vorm. Maar, mijn Puteanus, waarom zijn wij niet bijeen? Waarom is het niet zo dat u deelgenoot bent in de duizend verfijnde muzikale genoegens en schoonheden, die mij met die vrouw, [Caspar] Barlaeus, [Gerard] Vossius, [Joost van den] Vondel, [Joachim van] Wickevoort, [Joost van den] Vondel en anderen ten deel vallen? U zou met ons opleven en verjongen; zeker zou u prettiger verder leven. Zo’n bijeenkomst pleegt bijeen te worden geroepen, steeds als ik tijd heb om naar Amsterdam of Muiden te komen. Ik verwacht dat opnieuw, terstond na deze veldtocht en op grond van een schuldbekentenis in de vorm van een Nederlands ¹³gedicht, dat zij mij bij mijn vertrek hebben afgedwongen, toen ik, om de koningin van Engeland [Henriëtte Maria] te begeleiden, voor de laatste keer bij hen was. Als ik mijn belofte inlos, zal ik aanwezig zijn beladen met een honderdtal en nog één en misschien nog met een derde honderdtal epigrammen, die terwille van een zo feestelijk gehoor zelfs hier in dit legerkamp uit de pen vloeien, in het Grieks, Latijn, Nederlands, Frans, Italiaans en zelfs Engels, voor het grootste deel fraai en goed voor de gemoedstoestand, zoals zij door dat gezelschap plegen te worden gewaardeerd. Zie hoe ik ernstig tracht naar gelegenheid om te lachen, ik die probeer mij in de woelingen van hof en leger geestig te vermaken of niets te doen. Hoe fluister ik u dit alles in het volste vertrouwen van de liefde in! Ik houd op waar u bent begonnen: ‘De liefde durft zich te vergissen en is het waard om getuchtigd te worden.’ Gegroet, edele heer, en doe aan [Diodorus] Tuldenus, aan wie ik hoop dat mijn brief wordt overgebracht, mijn hartelijke groeten. Maar heb zelf ook uw aandeel daarin, zo verstandig mogelijk. In het legerkamp te Bodberg, 25 augustus 1642.

Uw meest bevriende vijand en uw toegewijde
[Constantijn Huygens.]

¹². Erycius Puteanus, *Theatrum heroicum imperatorum austriacorum* (Brussel 1642).

¹³. ‘Verbintnisse van bezoeck aen den Heere Hoofd’, *Gedichten* 3, pp. 181-182.

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
11 NOVEMBER 1642
3182

Vervolg op Bans brief aan Huygens van 18 oktober 1642 (3177).

Samenvatting: Ban stuurt Huygens een afschrift van zijn 'Zangh-bericht.'

Bijlage: 'Zangh-bericht' (Ban 1642).

Over een antwoord van Huygens is niets bekend. Ban schreef opnieuw op 10 april 1643 (3234).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31cm, a | d; autograaf). Bijlage: nr. 28 (bijlage): (katern van zes dubbelvellen, 16x20cm, tekst op a, c-s, apograaf).

Vroegere uitgaven: Vloten, 4, pp. 266-273: alleen de bijlage, onvolledig.

— Land 1883, pp. 97-111: bijlage volledig.

— Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 26, p. CXXIV: brief volledig, zonder bijlage.

— Worp 3, nr. 3182, p. 357: brief volledig, zonder bijlage.

— Waard 11, nr. 1142, p. 345: brief volledig, zonder bijlage.

Namen: Guillaume Dumanoir; Marin Mersenne; Johannes Spijck.

Titels: 'Zangh-bericht' [II] (Ban); *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Glossarium: monochordon (monochord).

Glossarium Bijlage: acht (octaaf); altus (altstem); = b (mol); basis (bas); bassus (bas); bovesangh (sopraan); cadentie (cadens); cantus (sopraan); contratenor (alt); cruys (kruis); drye (terts); fijn (hoog); geluydt (klank, toon); groff (laag); grondstem (bas); groote halve toon (grote halve toon); halve toon (halve toon); hoogstem (alt); kleyne halve toon (kleine halve toon); monochordon (monochord); natuurstem (tenor); negen (noon); neuriestem (tenor); noot (noot); octava (oktaaf); quarta (kwart); quinta (kwint); saamenklank (samenklank); ses (sext); septima (septiem); seven (septiem); sexta (sext); sleutel (sleutel); sprongh (sprong); stem (stem); stemvallingh (cadens); superior (sopraan); tenor (tenor); tertia (terts); toon (toon); trap (schrede); trapgeluydt (schrede); vier (kwart); vijf (kwint); vox naturalis (tenor); zanghkreits (toonsoort); zanghkreyts, hooge (authentieke toonsoort); zanghkreits, laage (plagale toonsoort); zanghplaets (stamtoon); zanghstem (stem); zanghsyllabe (nootnaam); zanghtoon (modus); zinghen (zingen).

Transcriptie

Aan Mijnheer

Mijnheer tot Zuylichem.

Vir nobilissime,

Astante et expectante Spykio hasce quaterniones perlegi, ¹quas jam mitto, et datâ occasione alia capitula etiam transmittam. Interea verò libri è prelo venient, tibi post quindenam circiter offerendi. Ubi ex Mersenno conditionem Guil. Manourii intellexeris et me certiozem feceris, addam responsionem ad literas illius. Interea ama tuum

clientem

J. Alb. Bannium, 1642.

Harlemi, XI Novembris.

1. <quos>.

Monochordon ex meliori ligno paratur postea mittendum.

Vertaling

Aan de [heer Constantijn Huygens,] heer van Zuilichem.

Edele heer,

Terwijl [de heer Johannes] Spijck op mij wachtte, heb ik de ²katernen, die ik nu zend, nog eens doorgelezen. Bij gelegenheid zal ik ook de andere hoofdstukken opsturen. In de tussentijd zullen de ³boeken van de drukpers komen, die ik u over veertien dagen kan aanbieden. Als u van [Marin] Mersenne hebt vernomen welke positie Guillaume Dumanoir inneemt en het mij hebt meegedeeld, zal ik een antwoord op zijn brief schrijven. Denk intussen aan

uw dienaar
Joan Albert Ban, 1642.

Haarlem, 11 november [1642].

Het monochord wordt nu uit een betere houtsoort vervaardigd, waarna het u zal worden toegezonden.

2. 'Zangh-bericht' [II]: de inhoud wijkt af van de eerdere, bij Bans brieven aan Huygens van 27 mei 1642 (3003) en 21 juli 1642 (3067) gevoegde inhoudsopgaven voor het 'Zangh-bericht'.

3. Joan Albert Ban, *Zangh-bloemzel* (Amsterdam 1642).

Bijlage
Transcriptie

Zangh-bericht. | [1v, 2r] |

Cort beduijdsel van 't zingen.

Eerste hoofdstuck.
Waarinne het gezangh bestaet.

1. Als men zinght, soo klimt off daelt de stemme met trappen off met sprongen, welke dueren sekere maet van tydt.

2. Want byaldien de stemme altoos op een plaets bleve, soo en souden daar geen veranderinge sijn, maer een enkele roep blijven, gelijk de koeijen, schaepen en sommige andere beesten met haer stemme voortsbrengen.

3. De veranderinge van den stem, dat is het klimmen off daalen, werdt veroorsaakt in den kartelgorgel ende in den keel. Vermits den aadem uyt de longen door den kartelgorgel in den keel werdt gedreven, gejaeght en geslaagen, en aldaar met het ⁴klapje off deksel, den keel sluytende off ontsluitende, werdt geperst, en soo den doorgangh van het keelgat nauwer werdt, soo klimt de stem, en het geluydt werdt fijn, maer als den doorgangh van de keel wijder werdt geoopent, soo daalt de stem, en het geluydt werdt grover en gaat dieper ende laager. Ende alsdan voelt men in den kartelgorgel den wederslagh off wederstuyt van het |[2v]| fijn geluydt hooger en van het groff geluydt laager gaan.

Twede hoofdstuck.
Van de trappen des stems.

1. Om wel te moogen klimmen en dalen met de stemme, soo moet men bescheijdelijk kennen de trappen en de sprongen van de stem.

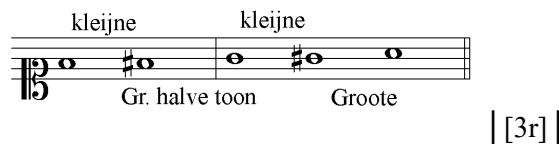
2. De trappen van den stem sijn de toonen ende halve toonen, bestaende in dese noten off zanghsyllaben: *ut, re, mi, fa, sol, la*, opgaende ende nedergaende, soo, datter genighe van dien tusschen beyden open blijff.

3. Alwaar *mi fa* off *fa mi* gezongen werdt, daar is een halven toon.

4. Ende alwaar een cruysje voor staat off een b is een halve toon en is soo veel als *fa mi*.

5. Alle de andere trappen, behalven *mi fa* en de cruysjes off b, sijn heele toonen.

Merckt. Dit sijn allegaeder groote halve toonen ende het is genoegh dat men die alleen wel waarneemt ende kent. Want de kleijne halve tonen volgen de grooten en zijn altoos hooger en aan den anderen verknocht.⁵

Derde hoofdstuck.
Van de sprongen des stems.

1. De sprongen van de stem werden gekent daaruijt, dat men [van] het een geluydt tot het ander gaat, soodatter een ander off meerder trapgeluyden kunnen thusschengevoeght werden.

4. In de marge: <Nota: Het klapje van den keel, dat is het deksel waarmede de gorgelkeel gesloten wordt, als men yet doorswelght door den keel ofte strot.>

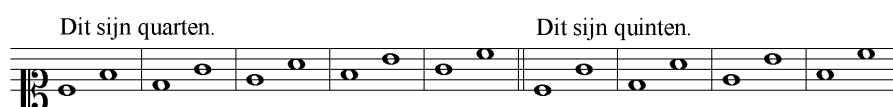
5. In het muziekvoorbeeld sijn de bijschriften van de kleine en de grote halve toon verwisseld.

2. De sprongen van de stemmen sijn ses, in 't Latijn genaamt: ⁶*tertia, quarta, quinta, sexta, septima, octava*; in 't Duijts genaamt den *drye, vier, vijff, ses, seven, acht*, omdat se sooveel geluyden hebben, van onder tot boven toe.

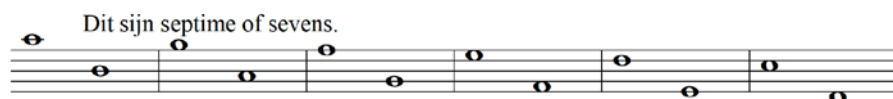
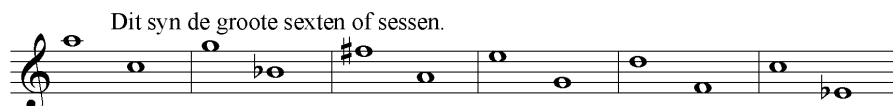
3. De *tertie* off *drije* is twederleije, de kleijne en de groote. De kleijne tertie heeft een toon met een halve toon. De groote heeft twe toonen [BR3182-M2]:

De *quart* offte *vier* maakt een sprongh van vier geluyden en heeft drije trappen. Den *vijff* off *quint* heeft een sprongh van vijff geluyden met vier trappen [M3].

Den *sexta* off *ses* is met twederleij, want die werden gemaekt van den tertiën met een quart, dat is van de drije ende vier. | [3v] | [M4, M5, M6]

Den *octave* off *acht* heeft een sprongh van acht geluyden en seven trappen en is gelijklijdende met het eerste geluydt en het beginne van alle de andere volgende geluyden gelijk men kan sien in dit exempel [M7]:

Alle de spronghgeluyden hebben een trap minder als haer geluyden, want sy van 't een beginnende en tot een ander gaende, den eersten trap maeken, welk uyt twe geluyden bestaet.

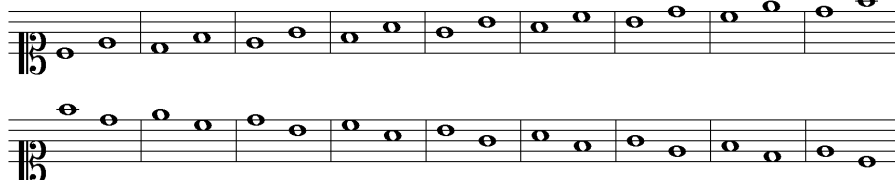
6. <tertie>.

4. Capittel.

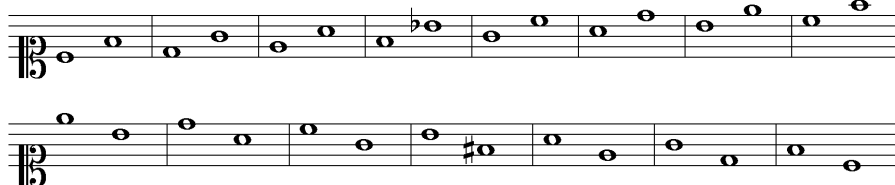
Voorschrift om de voorsz. sprongen te oefenen.

Men behoort deze exempels stadigh te oefenen | [4r] | en van buyten te leeren om kennisse te hebben van yder sprongh: [M8, M9]

Exempel van de kleyne [en groote] drye opgaande ende nedergaende.

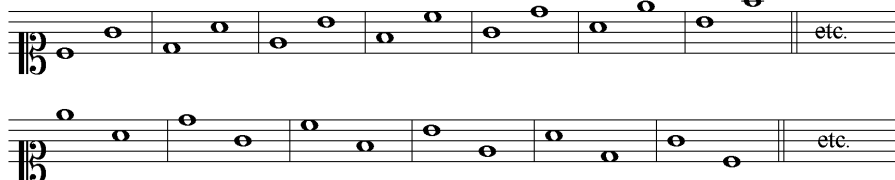

Exempel van de quart of vier.

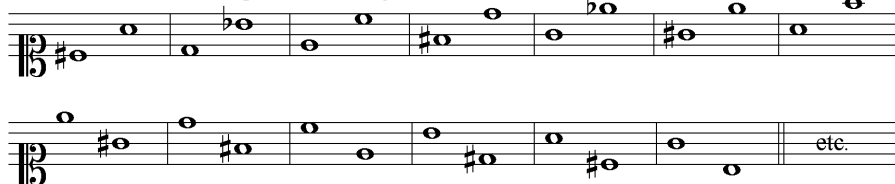
In 't midden van de zanghleder waar twe liniën door geslaagen sijn, siet men deselffde nooten *ut mi* en *la fa* in de tertiën off drije, item *ut fa* en *la mi* in de quarten off vieren wederkeeren; oversulx dat men lichtelijk de eigenschap kan merken. Al is 't dat men uijt verscheijde plaetsen begint te singen. [M10, M11, M12]

Exempel van de quint of vijf.

| [4v] |

Exempel van de kleyne sessen.

Exempel van de groote sessen.

De *sevens* ofte *septems* syn hier voor genoeghsaam aangewesen. En oock de achten off octaven.

En soo wie dese sprongen veel oeffent en door dagelijxe gewoonten leert kennen, die sal in het gezangh haast seer vast worden.

5 Capittel.
 Van de seven sanghplaetsen.

1. Het gesangh en moet niet wiltweijdigh sijn, maer op seekere plaetsen beginnen, rusten ende eyndigen, omdat het vast, seker ende vol veranderinge soude sijn, tot vermaek van de ooren en het gemoet.

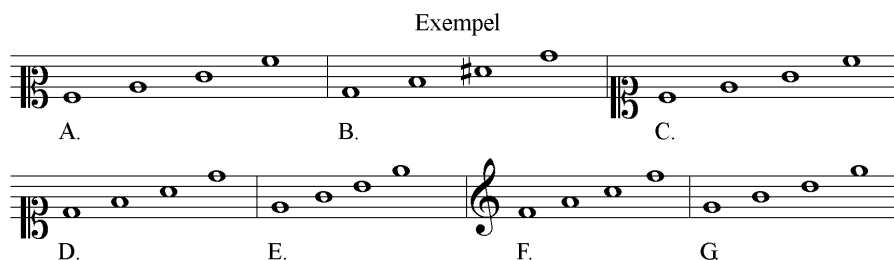
2. Het gesangh heeft zeven zanghplaetsen, geteykent met dese letters: A. B. C. D. E. F. G. [M13, M14]

| [5r] |

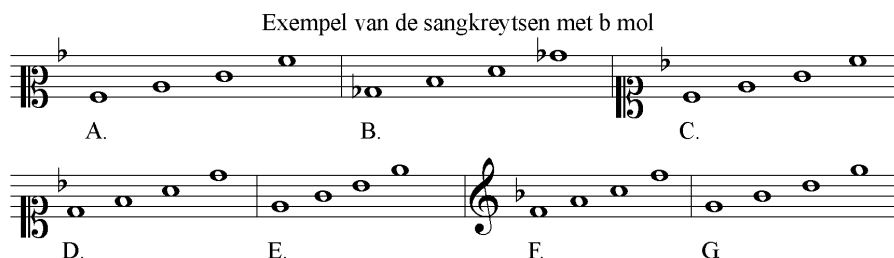

3. Uijt welke bijzondere sanghplaetsen werdt verscheijden en bijzondere geluyt gebaart, bestaande in het begrip van een octave oft acht geluyden, en alle zanghplaetsen met haar octave off acht geluyden, werden genaamt zanghkreytsen. Welker exempelen hieronder gestelt sijn {M15}:

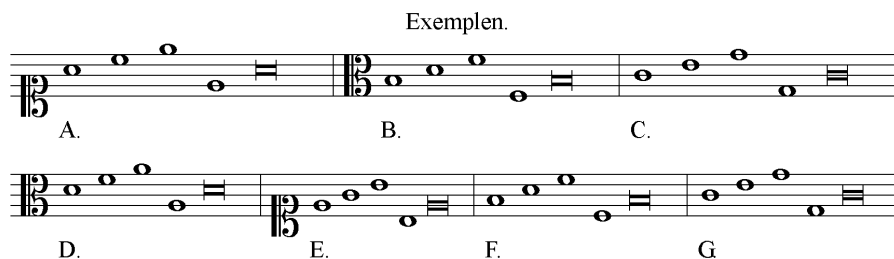

4. Dese seven werden genaamt hooge sanghkreytsen, vermits sij een octave off acht geluyden hoogh oprijzen boven haar beginsel.

5. Welcke oock met bemol mogen geteijkt werden en blyven deselffden, vermits b mol alleenlijk verandert het geluyt. Van *mi* in *fa*, in b *fa* > *mi*, en als 't gaat met den vierkante B off de harde B aldus werdt geteykent >, soo is > *mi*, een toon hooger als *re* in A en wanneer men singht met de ronde off sachte b, soo is b *fa* een halve toon hooger boven de *mi* in A: | [5v] | [M16]

6. Item dese selffde letters hebben altoos den octaaff niet boven, maar somwijlen alleen maar den quint boven, en den quart onder, en werden dan genaamt laage zanghkreytsen: [M17]

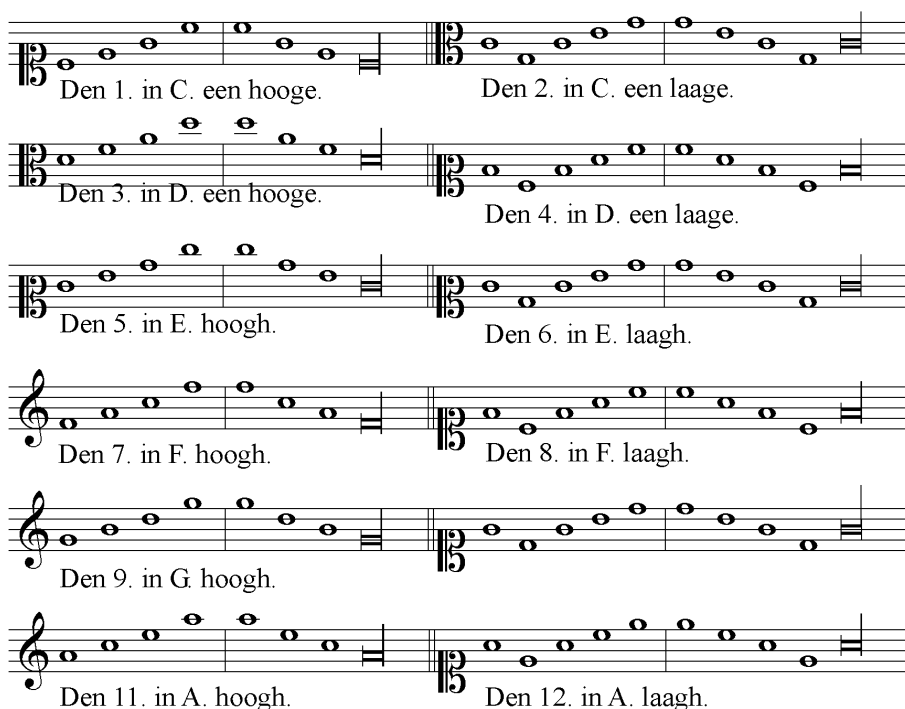

7. Ende dese seven sanghkreijtsen moogen ook met b mol geteykent werden en syn deselffde behalven de veranderinge van den halven toon in *b fa > mi*, als waar in plaats van *mi*, dat een heele toon is boven A, werdt *fa* gesongen, dat een halve toon is boven A.

6 Capittel.
 Van 't getal der sangkreijtsen of sanghtoonen.

1. Daer sijn maar twalff zanghkreijtsen off twalff sanghtoonen in 't gebruyk en by den gemeynen musiciens bekendt, te weten ses hooge en ses laage, bestaande in dese letteren: C, D, E, F, G, A, want uyt den b en singht men gewoonlijk niet. Dese twalff kan men sien in 't naervolgende vertoogh: |[6r] |[M18]

Afbeeldingh van de 12 sangh-kreijtsen of toonen

Yder sanghplaats heeft sijn begin en eijnt in een van die voorsz. letteren C, D, E, F, G, A, ende de andere ingevoeghde sanghplaatsen sijn als binnenpaede off rustplaatsen, waardoor de stemme wandelt en waerop sijn somtijts nedervalt en vertoeft, maakende daarop een cadentie, dat is geseijdt, een val van den stem. |[6v]

7 Capittel.

Van den aart en kracht der sangkreijtsen of zangtoon.

1. Den aard en kracht van dese sanghkreijtsen of zangtoon werd voornaamelijk gekendt uyt haar gestaltenisse, welke twederleij is.

D'eerste gestaltenisse bestaat in de hooge off laagde van den sangh. Den tweede gestaltenisse bestaat in de verscheyden plaatsen van de halve toonen. Men kan den aart in 't gemeijn kennen uijt dese drie gemeyne regulen:

1. Alle hooge zanghkreijtsen, die den octave off acht gelujde boven hebben, sijn blijde.
2. Alle laage sanghtoon die den quart off vier geluyden onder hebben, sijn droeviger als de hooge.
3. Alle sanghkreijtsen die beginnen van den halven toon off met den kleijnen drie sijn droeviger als die anderen, die met een heelen toon off met die grooten drie beginnen.

Hier volgt nu in 't bysonder den aart van ijder der twalff zangh-toonen.

1. Den hoogen zanghtoon in C is dertel en bequaam tot dansen, vereijtschende leckere en aanvallende woorden. | [7r] |

2. Den laagen zanghtoon off sanghkreijts in C dient tot vroligheyt en minnelijke dingen, vereyscht minnelijke, gunstigelijke en soetaardige woorden.

3. Den hoogen sanghkreijts in D past op treffelijke en sinrijke woorden en redenen.

4. Den laagen zanghkreijts in D past op eleyndige en droeve dingen en vereyscht sulke woorden.

5. Den hoogen sanghkreijts in E dient tot bidden, smeken en vleyen.

6. Den laagen zanghkreijts in E dient tot klagen, lamenteren en schreyen.

7. Den hoogen zanghkreijts in F is bequaam tot blijchap, victorie oft wingsangh en triumphe.

8. Den laagen zanghkreijts in F is bequaam tot treffelijke, goetvruchtige en godtvruchtige [*sic*] dingen.

9. Den hoogen zanghkreijts in G past op dertele dreygementen off moetwillige en dertele gramschap, met woorden die lieffelijke dreygemente en ontroeringhe beteykenen.

10. Den laagen sanghkreijts in G past op soete, aandagtige, diepe en godtlijke woorden, en dient tot godlijke gebeden off bedenkinge. | [7v] |

11. Den hoogen toon in A vereijtscht vermakelijke, aangename en vrolijke dingen en woorden.

12. Den laagen zanghkreijts in A dient tot sedige, stille, rustsoekende woorden van onbekommertheyt.

8 Capittel.

Van de zangstemmen.

Daar sijn vier zangstemmen, verschelende van elck ander door groff en fijn gelujdt, gelijk de octaaff off acht werdt gedeelt met een vijff en een vier, soo spruijten daaruijt de verscheijden stemmen. Van welke twe uijterste en twe middelste stemmen sijn. De fijnste werdt genaamt *Cantus* off *Superior*, en in Duytsch *Bovesangh*. De tweede wert genaamt *Altus* off *Contratenor*, in Duytsch *Hoogstem*. Den derden is genaamt *Tenor* off *Vox naturalis*, in 't Duytsch *Neurie* off *Natuerstem*, vermits alle menschen meest daarin overeenkomen. Den vierde off groffste werdt genaamt *Basis* off *Bassus*, in 't Duytsch *Grondstem*. [M19]

Exempel van de deylinge van de acht

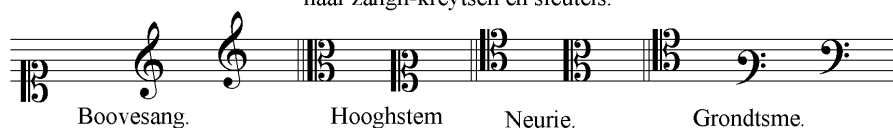
C octave of acht. acht in D. acht in E. acht in F.

Een quint Een quart
off vyff off vier

vyff vier vyff vier vyff vier

| [8r] | [M20]

Exempel van de vier zangh-stemmen met
 haar zangh-kreytsen en sleutels.

Den Bovensangh ende den Grondtstem hebben twee sleutels, waermede sy hooge en laege sanghkreytsen bereiken, den Bovesangh heeft C en G, den Grondtstem C en F. Den Grondtstem draaght alle de anderen in 't samensingen. Den Neurie is vijff toonen hooger als den Grondtstem, den Hooghstem is acht tonen hooger als den Grondtstem, en volght sijn natuer en aert in alle beweginge; den Bovesangh gaat acht toonen boven de Neurie ende is van eenen aert in alle sijne beweginge.

78 Capittel.

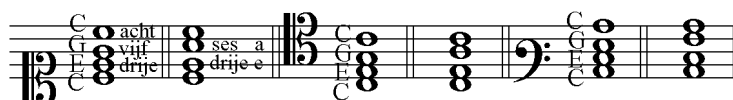
Van de saamenklanke der stemme in 't gesangh.

Uyt de voorseyde dingen kan men lichtelijk bemerken, hoe den eenen stem sikh naar den andere moet voeghen in 't samensingen. Ende ten eerste is 't seker dat de stemmen met elkandere moeten overeenkoomen en passen op elckanders geluydt. Hetwelk bijsonder moet waargenomen werden in de cadentie off stemvallinge, welk meest geschiet op de eijgene sanghplaatsen van yder sanghkreyts, die hiervoor in 't 6. Capittel aangewesen sijn. | [8v] | Doogh daar is een algemeijne regel van sameklank tusschen de stemmen, te weten: alle de hooger stemmen moeten met de laaghste off groffste stem overeenkomen en passen. Ende hiertoe dienen de naevolghende regulen, waeruijt men kan sien en leren hoe dat tegen en op den Grondtstem de andere moeten passen, welke gaan naar de schickinge van de seven letters off zanghplaatsen C D E F G A B.

Alle samenluydende bestaan in spronghgeluyden en sijn alleenlijk op den acht off octave, op den vijff off quint en op de tertie off drije, en somtijts op den sext ofte ses, die met den Grondtstem moeten overeenkomen.

1. Regel van C. C past op C in den acht en op den G, den vijff off quint, en op E, den drye of tertie, en somtijts op A den sexte off sesse: [M21]

Exempel

2. Regel van D. D past op D in den acht, en op A in den vijff, en op F in den drije, en op >, een groote ses. En op b een kleine sesse: | [9r] | [M22]

Exempel

3. Regel van E. E past op E in den acht off octave, en op >my in een quint oft vijff, en op G in den drije off tertie, en somtijts op C in een kleinen ses en C < in een groote sesse: [M23]

Exempel

7. Ban heeft zich hier verteld. Het is in feite Hoofdstuk 9.

4. Regel van F. F past op F in een acht off octave, op C in een quint oft vijf, op A in een drije off tertie, en somtijts op D in een grooten ses off sexte: [M24]

Exempel

The example shows two systems of chords. The first system has a treble clef with chords F (labeled 'acht'), C (labeled 'vijff'), and F (labeled 'drije'). The second system has a bass clef with chords F (labeled 'acht'), C (labeled 'vijff'), and F (labeled 'drije'). The third system has a treble clef with chords F (labeled 'ses') and F (labeled 'drije'). The fourth system has a bass clef with chords F (labeled 'ses') and F (labeled 'drije').

5. Regel van G. G past op G in een acht off octave, en op D in een quint, en op > in een grooten drye, en op b in een kleijne drije, en somtijts op E | [9v] | in een grooten ses en E met b in een kleijne ses: [M25]

Exempel

The example shows two systems of chords. The first system has a treble clef with chords G (labeled 'acht'), D (labeled 'vijff'), and G (labeled 'drije'). The second system has a bass clef with chords G (labeled 'acht'), D (labeled 'vijff'), and G (labeled 'drije'). The third system has a treble clef with chords G (labeled 'ses') and G (labeled 'drije'). The fourth system has a bass clef with chords G (labeled 'ses') and G (labeled 'drije').

6. Regel van A. A past op A in een acht, en op E in een vijf off quint, en op C in een kleijne drye, en op C< in een grooten drye, en somtijts op F in een kleijne ses en op F< in een groote ses. [M26]

Exempel

The example shows two systems of chords. The first system has a treble clef with chords A (labeled 'acht'), E (labeled 'vijff'), and A (labeled 'drije'). The second system has a bass clef with chords A (labeled 'acht'), E (labeled 'vijff'), and A (labeled 'drije'). The third system has a treble clef with chords A (labeled 'ses') and A (labeled 'drije'). The fourth system has a bass clef with chords A (labeled 'ses') and A (labeled 'drije').

7. Regel van >. B is twederley: de vierkante en harde >, aldus geteijkent, en de ronde off saghte b, aldus gestelt. De > past op > in een acht, op F[<] in een quint, op D in een kleijne drye, op D< in een grooten drye, somtijts op G in een kleijne ses en op G[<] in een groote ses: [M27]

Exempel

The example shows two systems of chords. The first system has a treble clef with chords > (labeled 'acht'), F[<] (labeled 'vijff'), and > (labeled 'drije'). The second system has a bass clef with chords > (labeled 'acht'), F[<] (labeled 'vijff'), and > (labeled 'drije'). The third system has a treble clef with chords > (labeled 'ses') and > (labeled 'drije'). The fourth system has a bass clef with chords > (labeled 'ses') and > (labeled 'drije').

| [10r] |

Van de ronde b. De b past op b in een acht, en op E met f in een quint oft vijf, en op D in een drye, somtijts op G in een sesse: [M28]

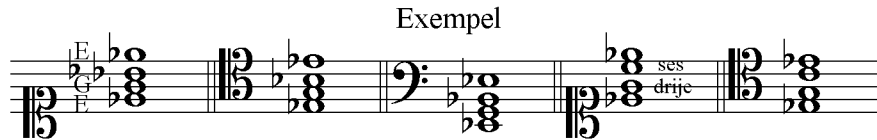
Exempel

The example shows two systems of chords. The first system has a treble clef with chords b (labeled 'acht'), E (labeled 'vijff'), and b (labeled 'drije'). The second system has a bass clef with chords b (labeled 'acht'), E (labeled 'vijff'), and b (labeled 'drije'). The third system has a treble clef with chords b (labeled 'ses') and b (labeled 'drije'). The fourth system has a bass clef with chords b (labeled 'ses') and b (labeled 'drije').

Nota: b in E past op ⁸b in E in een acht, en op de ronde b in een quint oft vijf, en op G in een drye, somtijts op ⁹D in een ses: [M29]

8. i.p.v. <b in E>.

9. <C>.

Hieruyt kan men sien en leeren alle de goede samenklanke van de stemme, welk men met de ooren sal gewaarworden, vermits alle goede off samenklanke haar mengen en lieflijk in de ooren vallen, maer de onklanken off quaade klanken, als halve toonen, toonen, sevens, negens, etc. knerselende in de ooren en sijn onaangenaam.

Vertaling

ZANGBERICHT.

Korte verklaring over de muziek.

Hoofdstuk 1.

Wat de inhoud van het zingen is.

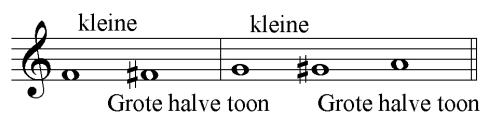
1. Wanneer men zingt, daalt of stijgt de stem met schreden of sprongen, welke een bepaalde tijdsspanne duren.
2. Wanneer immers de stem voortdurend dezelfde toon aan zou houden, zou er geen afwisseling zijn, slechts een enkele klank, zoals die door koeien, schapen en andere beesten wordt voortgebracht.
3. De verandering bij de stem, in stijgen of dalen, wordt veroorzaakt in het strottehoofd en in de keel. Wanneer de adem uit de longen door het strottehoofd de keel in wordt gedreven en gejaagd en daar tegen het ¹⁰keeldeksel, dat de keel afsluit wordt geperst; wanneer nu de opening in het keelgat [de stemspleet] nauwer wordt, dan stijgt de stem en wordt de klank hoger, maar wanneer deze doorgang wijder wordt dan daalt de stem en wordt de klank lager. Dan voelt men in het strottehoofd de weerslag van de hogere klank op een hogere plaats en die van de lagere klank op een lagere.

Hoofdstuk 2.

Van de schreden van de stem.

1. Om goed te kunnen stijgen en dalen met de stem moet men de verschillende schreden en sprongen van de stem kennen.
2. De schreden van de stem zijn de hele en halve noten, die deze notennamen hebben: *ut, re, mi, fa, sol, la*, omhoog en omlaag, en wel aldus dat daartussen geen open plaats is.
3. Steeds wanneer er *mi-fa* of *fa-mi* wordt gezongen is er sprake van een halve-toonsafstand.
4. Waar een kruis of een mol voor staat is er [eveneens] sprake van een halve toonsafstand, even groot als *fa-mi*.
5. Alle andere trappen, zonder *fa-mi* en kruis of mol, bestaan uit hele tonen.

NB. Dit zijn allemaal grote halve tonen. Het is genoeg dat men deze kent, want de kleine halve tonen richten zich naar de grote en zijn altijd hoger en verbonden met de anderen. [M1NL]

10. In de marge: <Nota bene: Het keeldeksel is het klepje waarmee de toegang naar het strottehoofd wordt afgesloten wanneer men iets doorslikt.>

Hoofdstuk 3.
Van de sprongen van de stem.

1. De sprongen van de stem laten zich hieraan herkennen, dat men van de ene naar de andere klank gaat, aldus dat er een of meer schreden tussengevoegd kunnen worden.

2. Er zijn zes sprongen die in het Latijn genoemd worden: *tertia*, *quarta*, *quinta*, *sexta*, *septima*, *octava*, in het Nederlands: drie, vier, vijf, zes, zeven en acht, omdat ze uit dit aantal klanken van onder tot boven zijn opgebouwd.

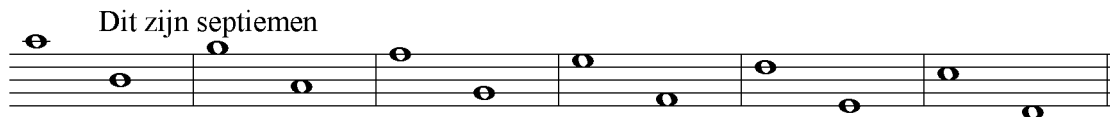
3. De tertsen, of drie, kent twee varianten, de grote en de kleine. De kleine bestaat uit anderhalve toon, de grote uit twee hele tonen: [M2NL]

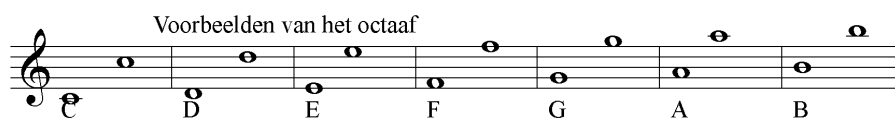
De kwart, of vier, maakt een sprong van vier tonen en heeft drie toonschreden. De vijf, of kwint, maakt een sprong van vijf tonen en heeft vier toonschreden: [M3NL]

De sext of zes kent twee gedaantes, want hij bestaat uit [één van de] tertsen en een kwart, dus van drie en vier tonen. [M4NL, M5NL, M6NL]

Het octaaf, of de acht, maakt een sprong van acht tonen en bestaat uit zeven schreden, en [de bovenste toon ervan] is gelijk aan de eerste en het uitgangspunt voor alle volgende [hogere] klanken. [M7NL]

Alle sprongen hebben een schrede minder dan ze tonen hebben, want wanneer men van de eerste naar een volgende gaat, maakt men een schrede, die uit twee tonen bestaat.

Hoofdstuk 4.

Voorbeelden om de genoemde sprongen te oefenen.

Men dient deze voorbeelden geregeld te oefenen en uit het hoofd te leren, teneinde van iedere sprong op de hoogte te zijn: [M8NL, M9NL]

Voorbeeld met kleine en grote tertsen, omhoog en omlaag

The first staff shows an ascending sequence of intervals: two small thirds (C4-D4, D4-E4), two large thirds (E4-F#4, F#4-G4), and two small thirds (G4-A4, A4-B4). The second staff shows the reverse: two small thirds (B4-A4, A4-G4), two large thirds (G4-F#4, F#4-E4), and two small thirds (E4-D4, D4-C4).

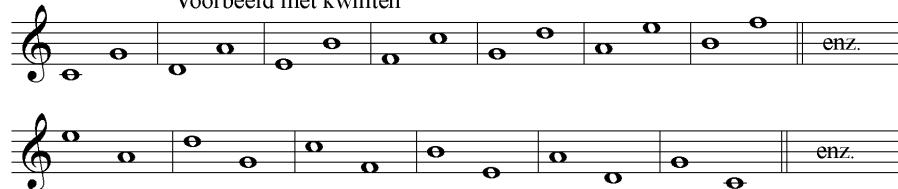
Voorbeeld met kwarten

The first staff shows an ascending sequence of intervals: C4-D4, D4-E4, E4-F#4, F#4-G4, G4-A4, A4-B4, B4-C5. The second staff shows the reverse: C5-B4, B4-A4, A4-G4, G4-F#4, F#4-E4, E4-D4, D4-C4.

In het midden van de balken, waar twee lijnen getrokken zijn ziet men *ut-mi* en *fa-la* in de terts of drie, op dezelfde manier *ut-fa* en *la-mi* terugkeren in de kwart of vier, en wel zo dat men gemakkelijk de eigenschappen kan bemerken, ook al beginnen ze op verschillende toonhoogten. [M10NL, M11NL, M12NL]

Voorbeeld met kwinten

The first staff shows an ascending sequence of intervals: C4-D4, D4-E4, E4-F#4, F#4-G4, G4-A4, A4-B4, B4-C5, followed by 'enz.'. The second staff shows the reverse: C5-B4, B4-A4, A4-G4, G4-F#4, F#4-E4, E4-D4, D4-C4, followed by 'enz.'.

Voorbeeld met kleine sexten

The first staff shows an ascending sequence of intervals: C4-D4, D4-E4, E4-F#4, F#4-G4, G4-A4, A4-B4, B4-C5, followed by 'enz.'. The second staff shows the reverse: C5-B4, B4-A4, A4-G4, G4-F#4, F#4-E4, E4-D4, D4-C4, followed by 'enz.'.

Voorbeeld met grote sexten

The first staff shows an ascending sequence of intervals: C4-D4, D4-E4, E4-F#4, F#4-G4, G4-A4, A4-B4, B4-C5, followed by 'enz.'. The second staff shows the reverse: C5-B4, B4-A4, A4-G4, G4-F#4, F#4-E4, E4-D4, D4-C4, followed by 'enz.'.

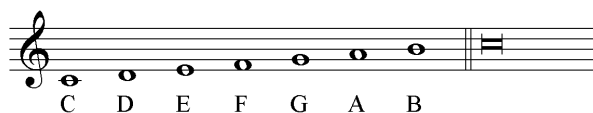
De zevens of septiemen zijn in het voorgaande voldoende besproken, zoals ook de achten of octaven.

Wie deze sprongen veel oefent en door dagelijkse bezigheid leert, zal een goed fundament voor het zingen hebben.

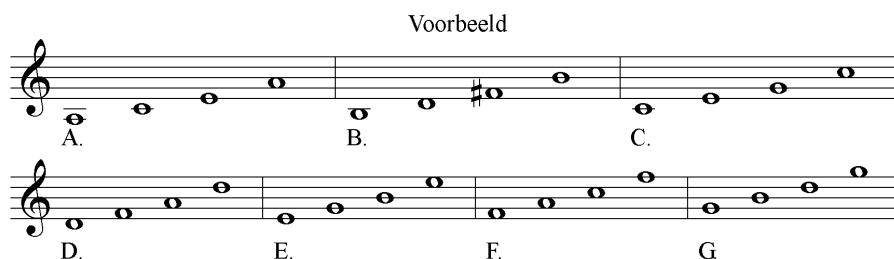
Hoofdstuk 5.
Over de zeven notennamen.

1. Het zingen moet niet ongecoördineerd zijn, maar op een bepaalde plaats beginnen, tot rust komen en afsluiten, opdat het gefundeerd, duidelijk en vol variëteit zal zijn, tot vermaak van oren en gemoed.

2. Het zingen kent zeven notennamen, die met deze letters worden aangegeven: A, B, C, D, E, F, G: [M13NL, M14NL]

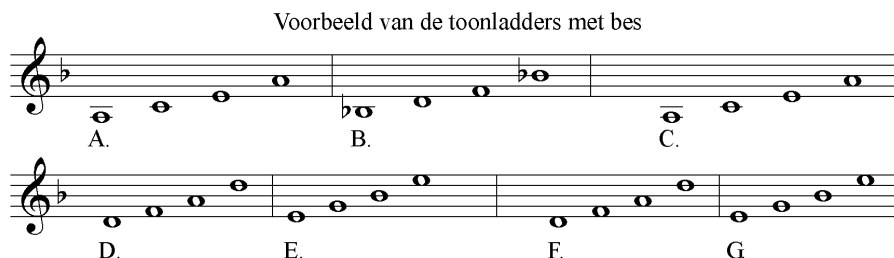

3. Uit de afzonderlijke noten worden verschillende en afzonderlijke geluiden afgeleid, resulterend in het octaaf of de acht, die acht tonen omvat, en alle noten met hun octaaf van acht tonen worden modi genoemd. De voorbeelden ervan zijn hieronder aangegeven. [M15NL]

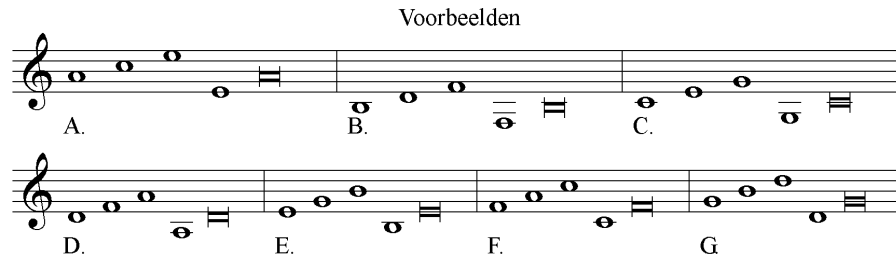

4. Deze zeven worden authentieke modi genoemd, aangezien het octaaf ervan zich uitstrekt boven het beginpunt.

5. Deze mogen met een mol opgetekend worden en blijven dan gelijk, aangezien een mol alleen de toonhoogte verandert; van mi naar fa, in Bes/B en als het met het herstellingsteken aldus wordt weergegeven: □, dan is B een mi, een hele toon hoger dan re in A. En wanneer men zingt met een mol, dan is deze B een fa, een halve toon hoger boven de mi in A: [M16NL]

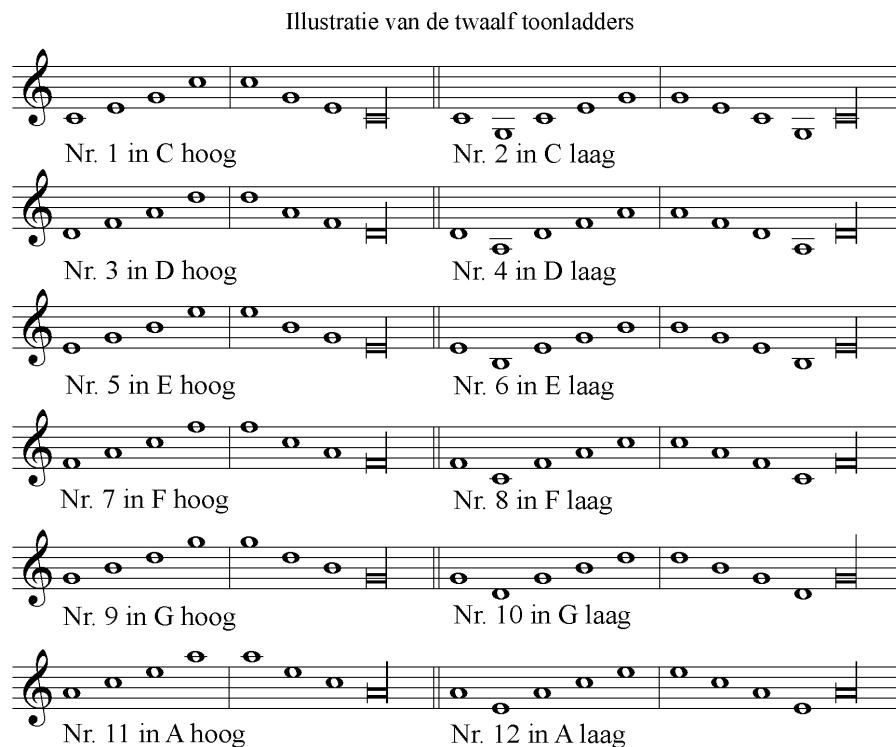
6. Tevens hebben deze notennamen het octaaf niet altijd boven zich, maar sommigen hebben de kwint boven en de kwart onder zich; deze modi worden plagaal genoemd: [M17NL]

7. En die zeven modi kunnen eveneens met een mol voorkomen en hebben dezelfde verandering van de halve toon naar b fa in plaats van > mi, [zodat] waar in plaats van een mi, een hele toon boven A, een fa, een halve toon boven A wordt gezongen.

Hoofdstuk 6. Het aantal modi.

1. Er zijn slechts twaalf modi in gebruik en bij de gewone musici bekend, te weten zes authentieke en zes plagale, die de letters C, D, E, F, G, of A hebben, want de Bes neemt men doorgaans niet tot uitgangspunt van een modus. Deze twaalf zijn in het navolgende aangeduid: [M18NL]

Iedere noot heeft zijn begin en einde bij een van die genoemde letters, terwijl de andere ingevoegde noten fungeren als doorgangsnoot of rustpunt, waarover de stem wandelt, en waarop hij bij tijd en wijle stilhoudt en wacht, door daarop een cadens te maken, dat wil zeggen een val van de stem.

Hoofdstuk 7.

Van de aard en kracht der modi.

1. De aard en de kracht van een modus wordt in de eerste plaats afgeleid uit de gedaante ervan, waarvoor twee mogelijkheden zijn. De eerste hoedanigheid wordt afgeleid uit de hoogte of de laagte van de zang, de tweede uit de verschillende plaatsen die de halve tonen kunnen innemen. Men kan het karakter doorgaans afleiden uit deze drie vuistregels:

1. Alle authentieke modi zijn opgewekt.

2. Alle plagale modi zijn droeviger dan de authentieke.

3. Alle modi die met een halve toon of kleine tert beginnend zijn droeviger dan diegene die met een hele toon of grote tert beginnen.

Hier volgt nu [een beschrijving van] het afzonderlijke karakter van alle twaalf modi.

1. C authentiek is opgetogen en geschikt voor de dans, en vereist prettige en bevallige woorden.

2. C plagaal is geschikt voor vrolijkheid en vriendelijke dingen, en heeft vriendelijke, goedgezinde en lieflijke woorden.

3. D authentiek hoort bij ernstige, betekenisvolle woorden en betogen.

4. D plagaal hoort bij beklagenswaardige en droevige zaken, en vereist dienovereenkomstige woorden.

5. E authentiek is geschikt om te bidden, te smeken en te verlokken.

6. E plagaal dient om te klagen, te lamenteren en te wenen.

7. F authentiek is geschikt voor blijdschap, het bezingen van victorie en overwinning.

8. F plagaal is geschikt voor gewichtige, goede en godvruchtige zaken.

9. G authentiek past bij overmoedige dreigementen en snaakse boosheid, met woorden die lief bedoelde dreiging en ontroering weergeven.

10. G plagaal hoort bij lieflijke, vrome, diepzinnige en godvruchtige woorden, en is geschikt voor religieuze gebeden en overwegingen.

11. A authentiek vraagt om grappige, plezierige en vrolijke zaken en woorden.

12. A dient tot vriendelijke, rustige en kalme woorden van onbekommerdheid.

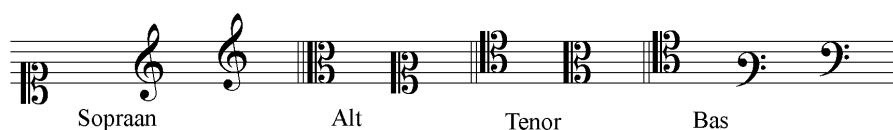
Hoofdstuk 8.

Over de zangstemmen.

Er zijn vier zangstemmen, die van elkaar verschillen door hoge of lage klank, [en] zoals ook het octaaf opgedeeld wordt in een kwint en een kwart, zo ontstaan ook de verschillende stemmen, waarvan er twee buitenstemmen en twee middenstemmen zijn. De hoogste noemt men *cantus* of *superior*, in het Nederlands bovenzang, de tweede noemt men *altus* of *contratenor*, in het Nederlands hoogstem, de derde heet *tenor* of *vox naturalis*, in het Nederlands neurie- of natuurstem, aangezien de mensen daarmee het meeste gemeenschappelijk hebben, en de laagste wordt *basis* of *bassus* genoemd, grondstem in het Nederlands. [M19NL, M20NL]

Voorbeeld van de vier partijen met hun sleutels

De bovenzang en de grondstem hebben twee sleutels, waarmee zij authentieke en plagale modi kunnen beslaan; de bovenzang heeft een C- en een G-sleutel, de grondstem een C- en een F-sleutel. De grondstem draagt alle andere stemmen bij het samenzingen. De neuriestem ligt een kwint hoger dan de grondstem; de hoogstem acht tonen hoger, en volgt zijn natuur en karakter in alle bewegingen, de bovenstem ligt een octaaf boven de neuriestem en is identiek in de beweging.

Hoofdstuk 9.

Van de samenklank van de stemmen bij het samen zingen.

Uit het genoemde kan men makkelijk afleiden hoe de ene stem zich naar de andere moet richten bij het samen zingen. In de eerste plaats staat vast dat de stemmen met elkaar overeen moeten komen en aangepast zijn aan elkaars tonen, hetgeen bijzonder belangrijk is bij cadensen, die het meest voorkomen op de daarvoor geëigende plaats binnen de modus, die in het voorafgaande, in hoofdstuk 6, zijn aangewezen. Maar er is [nog] een algemene regel betreffende de samenklank van de stemmen, namelijk dat de hogere stemmen zich naar de grondstem moeten richten. En daarvoor zijn de hieronder volgende regels, waaruit men kan afleiden en leren hoe men deze [stemmen] op de grondstem kan passen, gerangschikt naar de zeven notennamen of noten C, D, E, F, G, A, B.

Alle samenklanken bestaan uit sprongen en zijn uitsluitend de octaaf, de kwint, de terts en soms de sext, die met de grondstem moeten harmonieren.

1. Regel voor C. Op C past een C middels het octaaf, en de G middels de kwint, en de E middels de terts, en soms de A middels de sext: [M21NL]

2. Regel voor D. Op D past de D middels het octaaf, de A middels de kwint, de F middels de terts en de B middels de grote sext en de Bes middels de kleine sext: [M22NL]

3. Regel voor E. Op E past een E middels het octaaf, de B middels de kwint, de G middels de terts, en soms de C middels de kleine sext en de Cis middels de grote sext: [M23]

4. Regel van F. Op een F past een F middels een octaaf, een C middels een kwint, een A middels een terts en soms een D middels een grote sext: M24NL]

Voorbeeld

5. Regel van G. Op een G past een G middels het octaaf, een D middels de kwint, een B middels de grote terts, een Bes middels de kleine terts, soms een E middels een grote sext en soms een Es middels een kleine sext: M25NL]

Voorbeeld

6. Regel van A. Op A past een A middels het octaaf, een E middels de kwint, een C middels de kleine terts, een Cis middels de grote terts, en soms een F middels een kleine sext en een Fis middels een grote sext: [M26]

Voorbeeld

7. Regel van B. B kent twee gedaantes, de B en de Bes. Op de B past een B middels het octaaf, een F[is] middels de kwint, een D middels de kleine terts, een Dis middels de grote terts, en soms een G middels een [kleine] sext: [020] Op de Bes past een Bes middels het octaaf, een D met een F middels de kwint, en D middels de grote terts, en soms een G middels een grote sext. [M28NL]

Voorbeeld

NB. Op Es E past een Es middels het octaaf, de Bes middels de kwint en de G middels een [grote] terts, en soms een C middels een [grote] sext: [M29NL]

Voorbeeld

Hieruit kan men alle goede samenklanken der stemmen afleiden en leren, en ze met het gehoor leren herkennen, wanneer alle samenklanken zich vermengen en het oor aangenaam treffen, maar de dissonanten of verkeerde klanken, zoals halve tonen, hele tonen, de septiem en de noon, die knarsen in het gehoor en zijn onaangenaam.

JOHAN SLUYSKEN (ARNHEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
2/12 DECEMBER 1642
3197

Samenvatting: Sluysken zendt Huygens, na eerder de Plantijnse editie van 1564 van de Franse psalmen te hebben gestuurd, nu een Franse uit 1563.

Bijlage: *Les pseumes mis en rime française* (1563).

Door Huygens beantwoord op 16 december 1642 (**3198**).

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIIaa, nr. 71: brief (dubbelvel, 19x29cm, a | d; autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 3197, p. 363: onvolledig (<Le pseumes ... catholiques romains>), rest samengevat.

Namen: Karel IX; Philips II; Christoffel Plantijn.

Glossarium: pseume (psalm).

Transcriptie

À Monsieur

Monsieur Constantin Huijgen, Seigneur de Sulichem, Conseiller et Secrétaire à Son Altesse le Prince d'Orange, etc.

À La Haye.

Monsieur,

Je n'ay voulu mettre en oubly à vous envoyer le livre de pseumes dont dernière fois estant *illic* ay fait mention, lequel vous prie que puisse tenir lieu à vostre bibliothèque pour tesmoigner l'amitié que succédera, s'il vous plaist, de père en filz, à quoy, j'espère que tant plustost vous vous laisserez porter, que peu de vie reste encores, à celuy qui est et désire demeurer à jamais,

Monsieur,

vostre très-humble et très-affectionné serviteur
Jean Sluysken.

D'Arnhem, ce 12/2 Décembre 1642.

Les pseumes qu'avez de l'imprimerie de Christofle de Plantin de l'an 1564 portent le privilège du Roy d'Espagne, et ceux-ci du Roy de France de l'an 1563, deux antiquitez de non médiocre admiration et qui difficilement tombe à la foy des catholiques Romains.

Vertaling

Aan de heer Constantijn Huygens, heer van Zuilichem, raad en secretaris van Zijne Hoogheid de prins van Oranje,

te Den Haag.

Mijnheer,

Ik heb niet willen vergeten u dit psalmboek ¹toe te sturen waarvan sprake was toen u hier laatst was. Ik vraag u het in uw bibliotheek te bewaren als een getuigenis van de vriendschap die, als het u belieft, van vader op zoon overgaat. Ik hoop daardoor dat u, voor de korte tijd van leven die mij nog is gegund, des te meer denkt aan hem die is en voor altijd wil blijven,

mijnheer,

uw nederige en toegewijde dienaar
Johan Sluysken.

Arnhem, 12 december 1642.

De ²psalmen die u heeft van de drukkerij van Christoffel Plantijn van 1564 zijn voorzien van een privilege van de ³koning van Spanje, en deze van 1563 [van een privilege] van de ⁴koning van Frankrijk. Het zijn twee oudheden die men niet genoeg kan bewonderen, wat moeilijk van het rooms-katholieke geloof kan worden gezegd.

¹ Van *Les pseumes mis en rime française* verschenen talrijke edities in 1563, en vervolge op de eerste edities van het complete Franse berijmde psalter uit 1562. Er zijn geen edities met een expliciet op 1563 gedateerd privilege van Karel IX. <<< privilege Karel IX in deze edities? <<<

² *Les pseumes de David* (Antwerpen: Christoffel Plantijn, 1564). Is misschien Catalogus 1688, p. 10, nr. 34: '*Pseumes de David*' (in Libri Theologici in Duodecimo)?

³ Philips II.

⁴ Karel IX.

[CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)
AAN JOHAN SLUYSKEN [ARNHEM]
16 DECEMBER 1642
3198

Antwoord op Sluyskens brief van 12 december 1642 (3197).

Samenvatting: Huygens dankt Sluysken niet alleen voor het psalmboek, maar ook voor het bewijs van vriendschap dat deze hiermee heeft willen geven.

Over een antwoord van Sluysken is niets bekend.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX dl. 2, nr. 55: afschrift (autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 3198, p. 357: samenvatting.

Plaats: Parijs.

Titel: *Les pseumes mis en rime française* (1563 [?]).

Glossarium: pseume (psalm).

Transcriptie

Copie.

Greffier Sluysken.

16 Décembre 1642.

Monsieur,

Il m'a prins de vostre livre de mesme que de l'honneur de vostre amitié. Je trouve l'un et l'autre audelà de ce que j'en auray osé espérer, et à la vérité ces pseumes sont pièce rare et digne de vostre curiosité. Puisqu'il vous a pleu les rendre l'object de la miene, dont je vous demeure très-obligé, j'auray soin de les faire vestir en France à la plus riche mode d'auhourd'huy, par des relieurs de Paris, qui ont mené leur mestier à une haute perfection. Ceste autre plus belle pièce, qui est, Monsieur, vostre amitié, n'a que faire de nouvelle relieure. Je vous conjure par ses vieux liens, de me la continuer et de vous assurer que je mettray peine à y correspondre aveq des mouvements d'affection aussy véritables qu'est la parole que je vous donne, d'estre à tousjours,

Monsieur,

[etc.]

À La Haye, le 16 Décembre.

Vertaling

Aan de griffier Sluysken.

16 december 1642.

Mijnheer,

Ik ben evenzeer ingenomen met uw ¹boek als met de eer van uw vriendschap. Mijns inziens gaat zowel het een als het ander veel verder dan ik ooit in dezen heb durven hopen, en deze psalmen zijn werkelijk zeldzaam

¹ *Les pseumes mis en rime française* (1563).

en uw belangstelling waard. Aangezien het u heeft behaagd ze ook mij deelachtig te maken, waarvoor ik u zeer verplicht blijf, zal ik ervoor zorgdragen dat ze in Frankrijk worden ingebonden, zo fraai als tegenwoordig mogelijk is, door de beste boekbinders in Parijs, die in hun vak een hoge graad van perfectie hebben bereikt. Dat andere, nog mooiere, mijnheer, uw vriendschap, schept uit zichzelf nieuwe banden. Ik vraag u dringend die jegens mij te laten voortduren vanwege haar oude banden en er zeker van te zijn dat ik mij de moeite zal getroosten me ernaar te richten met een toewijding die even waarachtig is als het woord dat ik u geef altijd te zijn,

mijnheer,

[enz.]

Den Haag, 16 december [1642].
